colorchecker CLASSIC

x·rite

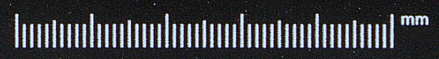

Papiers de M. Thurot.

XI

Lexicologie latine

Lexicologie latine

B

adolescens
arbustum
cœruleus
astare
cogo
compono
credo croyant
curvus
difficilis
dignus
facio
familiaris
figo
floreo

flumen
fortasse
forte
frequens
homo
inde
~~plenus~~
indoles
in loco
in te
infestus
instar
jure meo, tuo
jus gentium
jura dare
reddere

latus
libens
liber
medius
oportet
opus
plenus
plerique
populus
pompati
primus
in principio
prior
prout
proximus
purus

quod superest
reus
regius
sinus
societas
tunc
vita

1

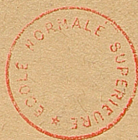

adolescens

Philipp. II, § 52. désigne Antoine
homme âgé de 34 ans
§ 46
id. ibid. § 118 defendi rem publicam
adolescens; non deseram senex. (Cicéron
comme âgé de 44 ans)

4

Arbustum

arbusto palmarum dives Idume
(Lucain III 216)

6

Coerulus
= ombre

<u>coerulus</u> et vultum <u>ferrugine</u> Lucifer atra
sparsus erat
(Ov. met. 15, 789-90)

ferruginea subvectat corpora cymba ...
caeruleam advertit puppim
(Virg. A. 6,

8

cessare

non corniger Hammon

mittere Marmaricas cessavit in arma catervas.

(Lucain III 292-93)

nec puteis manare cruor cessavit

(Virg. Gé. I

Cessare

(Tullia)

spernere sororem, quod virum nacta muliebri cessaret audacia (I, 46, 6) – XLII, 6, 8. se nullo unquam cessaturum officio.

quando ego vobis pro tantis vestris in me meritis gratiam referam, si nunc cessavero? (V, 44, 2).

12

cogere

le cogere agmen (fermer la marche)

quum compage soluta

secula tot mundi suprema coegerit hora

(Lucain I 73)

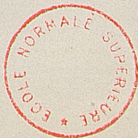

componere

me quoque mittendis rectum componite telis
(Lucain III 717)
(métaphore tirée de componere lecto = étendre sur le lit de parade)

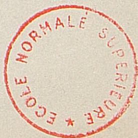

15

Credo

<u>redondant</u>

~~[illegible]~~

neque adeo clam me est, quam ipse eum
graviter laturum credam...

(Ter. Hec. II, 2, 19.) pour laturus sit.

17

Curvus

construit avec littus désigne les sinuosités du rivage. cf. Sénèque lettres 89, 20 ubicumque in aliquem sinum littus curvabitur

Difficilis

Dans le sens littéraire : style pénible

elegantes in ~~alter humi~~ sua quisque materia ; sed alter (Macer) humilis, alter (Lucretius) difficilis (Quint. X, 1, 87)

Dignus

cum participio futuri passivi

dignum donanda, Caesar, te credere vita
(Lucain IV, 347)

23

Facere

hoc ita si fiat, publico fiat bono.
Pauci sint faxim, qui sciant quod nesciunt,
occlusioremque habeant stultiloquentiam
(Plaut. Trin. I, 2, fin. 220-222)
hoc si ita fiat, mores meliores sibi
parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.
ego faxim muli, pretio qui superant equos
(?)
sint viliores Gallicis cantheriis
(Pl. Aulul. III, 5. 448-51!)

valentiorem nanctus adversarium
si erit, ego faciam, ut pugnam inspectet
non bonam.
(Capt. Prol. 65)

cf. Capt. I, 4, 13(?) Amph. I, 3, 13. Asin.
I, 1, 51, III, 3, 136, IV, 1, 4. Cas. I, 2, 3(?),
(?) (?) (?)

Q. L. P.

25

Edepol ne illa si istis rebus te sciat operam dare,

ego faxim ted Amphitruonem malle quam Iovem

(Amph. 510-11 I,3,13)

familiaris, familiaritas

non enim mea gratiâ familiaritatibus continentur, quae late patere non possunt, propterea quod consuetudinis victus non possunt esse cum multis. Cic. pro Milone 8, 21.

28

Figere

hoc (Eurites) nullo fixerunt robore terram
(Lucain III 457)

figentes lumine terram
(Perse 3, 80)

29

florere

florere in sententiis senatoriis
et in omni actione atque ad-
ministratione reip. Cic.
L. Philippus eloquentia, gravitate,
honore florentissimus civitatis Cic.

32

Flumen

primum tellure refossa

occultos latices abstrusaque flumina quaerunt

cependant cf. ibid. 299.. (Lucain IV 292-93)

Fortasse

employé de qqu. chose de
certain — sans doute

Demens
judicio volgi, sanus fortasse tuo
(Hor. Sat. 1. 6. 98).

quod nobis fortasse molestum
est qui in aeternum nostros amitti-
mus, tibi minime qui scis futurum
ut renascatur (Sen. de ben. VII 21.

Forte

par exemple (cf Hand II, 741)

nunc igitur quoniam docui me forte leonem
cernere per simulacra oculos quaecumque lacessunt,
scire licet mentem simili ratione moveri.
(Lucr. IV 750-53)

frequens

d'un court espace de temps

cum illis qui amabant Chrysidem una
aderat frequens,

curabat una funus.

(Ver. Andr. I, 1, 80-81.)

est dit ici des différents moments où il
st'occupait des funérailles.

homo

employé au féminin

Priameia conjunx

perdidit infelix hominis post omnia formam

(Ov. Met. 13, 404-405)

Lugete Veneres Cupidinesque

et quidquid hominum est venustiorum

= hommes et femmes (Cat.

par opp. à dieux

42

Inde

= ab altera parte (Hand III 302)

inter tot millia capta

circumfusa rati, et plenam vix inde cohortem

pugna facit (Lucain IV 470 sqq)

Indoles

= soboles

et si premeret una generis invisi indolem

iunctam parenti cerno (Sen. Thy. 492)

cf. Hipp. 868 Herc. Oet. 903

45

In hoc

dans le but que, pour que

in hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad verum mendacio veniat. (Seneque. benef. VII. 22. 2.)

habenda tamen fides est vel in hoc, ut, qui credidit, et speret (Quintil. XI. 2. 51.

In se

in se magna ruunt
(Lucain I 81)

Infestus

Duae classes infestae circa promontorium Pachynum stabant, ubi prima tranquillitas maris in altum evexisset, concursurae (25, 27, 10).

52

instar

habetque leo pars utraque,
quodque decorum est instar,
habent animos

Ov. 14, 568

54

jus

jure meo, tuo etc

à ma, à ta fantaisie (?) si je le veux

quam possis niveam dicere jure tuo

Mart. 9, 50, 8.

Jure tuo nostris maneas licet, hospes, in hortis
si potes in nudo ponere membra solo

id. 4 62, 1.

Jure tuo veneranda novi pete limina templi

id. 12, 3, 7.

cf. VIII, 58, 4.

Dum toga per quinas gaudet requiescere luces,
hos poteris cultus sumere jure tuo

id. XIV, 141, 2.

55

56

Jus gentium

le droit qui est commun chez tous les peuples
et non le droit international seulement

Regnare utique vis: huic spei tuae obstat aetas mea, obstat gentium jus, obstat vetustus Macedoniae mos, obstat vero etiam patris judicium (Liv. 40, 9. Persée à Démétrius)

57

Jura dare

occiderat Tatius, populisque aequata duobus
Romule, jura dabas, posita cum casside Mavors etc.
(ov. met. 14, 805-6)

undis jura dabat nymphisque colentibus undas
(ov. met. 1 576)

quem nobis indicat augur,
si Romam intrarit, famularia jura daturum
(ov. met. 15, 597)

jura dare

haec sunt penetralia magni
amnis, in his residens facto
de cautibus antro, undis jura
dabat nymphisque colentibus
undas

Ov. M. 1,576

jura dare

Est ait hic unus, quem vos
nisi pellitis urbe, Rex erit . . .
quem nobis indicat augur,
si Romam intrarit famu-
laria jura daturum

Ov. M. 15, 597

jura dare

populisque aequata duobus,

Romule, jura dabas

Ov. 14, 804

65

jura dare

Tu quoque me, mea lux,
in quaslibet accipe leges,
Te deceat medio jura dedisse
foro.

Ov. A. 2, 17, 24

67

jura ~~dare~~, reddere

Aeacus ... jura silentibus illic
Reddit

Ov. M 13, 25

jura reddere

Reddentemque suo jam jura
Quiriti abstulit (Mars) Iliaden

Ov. 14, 823

71

Lacus

(les enfants supposés)

Transeo suppositos et gaudia votaque saepe

ad spurcos decepta lacus . . .

(Juvén. VI 602-3)

Tipotiius ? cf Lucr. IV 1019 (et Lachm. p. 268)

Puri saepe lacum propter si ac dolia curta

somno devincti credunt se extollere vestem,

totius umorem saccatum corporis fundunt.

licebit

mersaeque precor feritate pa-
terna, Da, Neptune, locum,
vel sit locus ipsa licebit
(Périmèle changée en île)

Ov. 8, 608

licebit

uni dilecta deae solum id et
ipsa licebit sit dea...

Ov. M. 9. 755

licebit

ille tamen placeatque sibi
placeatque licebit, quod nollem,
Galatea, tibi

Ov. M. 13, 862

80

liabit

«Non» ait «effugies, vento rapian

liabit

Ov. M. 14, 355

licet

intres licet ipsa sororum
tecta trium: cernes illic
molimine vasto ex aere et solido
rerum tabularia ferro

Ov. 15, 808

medius

(Nessus) dat munus raptae velut irritamen amoris. Longa fuit medii mora temporis

Ov. 9, 134

85

86

medius

Interea medias fallunt ser-

monibus horas

m

Ov. 8,651

pana prius mediis sermonibus

Ne locutus

Ov. M. 7,674

88

oportere. debere
= nécessité logique

Plaut. Men. V, 2, 70. Catull. IV, 2, 51. Lucret. I, 1074. Horat. Satir. II, 6, 52.
— debere Lucr. I, 233, 291, 546. III, 718. IV, 654. Cic. de imp. Pomp. 10, 28. Verr. IV, 28, 65. pro Mil. 19, 51.

90

opus

= peine, travail

hoc opus, hic labor est (Virg. Æn. VI. 129)

92

Tectus

intelligens

rudis et sine pectore miles (Aiax)
(Ov. met. 13, 290)

cessante meo pro vestris pectore rebus
Aiacis stolidi Danais sollertia prosit.
(id. ibid 13, 326-27)

Plerique

beaucoup

Pleraque differat et praesens in tempus omittat
(Hor. A. P. 44)

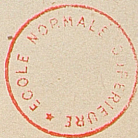

populus

vel quotiens foribus duris
incisa pependi (l'Élégie personnifiée)
non verita a populo prae-
tereunte legi.

Ov. A 3, 1, 54

97

posse pati

posse pati volui, nec me
tentasse negabo : vicit ~~t~~amor.
(Orphée) Ov. 10, 25

100

in praecipiti

~~In~~ voluptas: ad dolorem vergit, nisi modum teneat

Sen. 23, 6

102

Pretiam

synonyme de damnum

?. Car labor atque metus pretio majore petuntur
p. Lucain I. 282

sollicita tanti pretia natales habent,
semperque magno constitit nasci deum.
Sen. Herc. Fur. 461-62.

<u>primus</u> dans l'espace

ancipitemque manu tollens atsque hasti-

ius titeras digitis, <u>primas</u>

his primus in artes

. Ov. <u>M</u>.

105

106

primus

primis (du côté du rivage)

falsa pedum vestigia ~~pri-~~
~~mis~~ ponit in undis (Jupiter
enlevant Europe)

Ov. M. 2, 871

Sidonicae comites... signa
pedum primo (du côté de
la mer) videre novissima
saxo Ov. M. 4, 544

primus

Conubiaque manum dantem
sibi signa maritum <u>Prima</u>
videt, redditque notas
Ov. M. II 465

110

Prior

partitif

causa priór = la première partie du procès, celle qui précédait la condamnation (Ov. Met. 15, 37)

112

procul

ereptamque patri diversa
in pascua natam (Io) abstra-
hit (Argus). Inde procul
montis sublime cacumen occupat
unde sedens partes speculatur
in omnes

Ov. M. 1,666

113

procul

Terris allabimur illis quas
procul hinc (de Cumis) arvis.
procul est, mihi crede, videnda
insula (de Circe), visa mihi
Ov. *M.* 14, 244

116

Procul

= à qque distance

(rursus)

quae cum iaculis omnisque procul

incesseretur ... (VIII, 24, 15 cf. ad h. l. W.)

117

Protinus

= en même temps, sans interrompre l'autre action. unterwegs (Mörig)

dixerunt ad persequendos hostes ac protinus castra diripienda (22,42,3).

cf. 24,48,10. 27,4,9. 28,13,4 et 16,10. 29,11,5. 40,26,6. 41,5,9.

Quod superest

à l'apodose

Lucr. II, 39, 491. IV. 203. Prop. IV, 21, 21.

cf Lachm. comm. p. 225

122

reus = responsable

opportuna dividenda praefectus esse, ut mox quisque partis tutandae reus sit (Liv. 25, 30, 5)

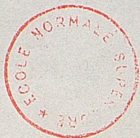

123

sapiens

quis sapientior ad conjecturam rerum futurarum ? Cic.
nis pusillus quam sit sapiens bestia Plaute

Sinus

= flexus

Cocytusque sinu labens circumvenit atro
(Virg. VI 132)

127

Succinctus

Succincta comas hirsutaque
vertice pinus
Ov. M 10, 103

Tunc

pour Tum (de plus [illegible], ensuite)

Stat. Silv. 5, 2, 73. Luc. Phars. II, 430

132

vita

ne sancto careret vita

Catone

Luc. 6, 311

134

acumen, acutus

Cic. de Or. II, 29 nae totius orationis tres sunt rationes: una conciliandorum animorum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim ~~orationis~~ desiderat. Nam hoc necesse est ut is qui nobis causam adiudicaturus sit aut inclinatione voluntatis propendeat in nos aut defensionis argumentis adducatur aut animi permotione cogatur. Bruti 67, minime ille quidem (Piso) tardus in excogitando, verum tamen vultu et simulatione multo etiam acutior quam

136

erat videbatur. Brut. 27

Gracchi et Carbonis habe-
mus orationes nondum satis
splendidas verbis, sed acutas
prudentiaeque plenissimas

affectatio

Ter. Heaut. 2, 3, 60 nam disciplina est isdem munerariis Ancillas primum ad dominas qui affectant viam. Verg. G. IV, 562 viamque affectat olym po. Quintilien 8, 2, 12 hinc aliqui famam eruditionis affectant

Liv. 28, 18 potiundae Africae spem affectans

Sen. ep. 89 philosophia sapientiae amor est et affectatio. Quint. 8, 3, 56 κακόζηλον id est mala affectatio. 10, 1, 82 quid ego commemorem Xeno phontis illam jucunditatem inaffectatam, sed quam nulla consequi affectatio possit? 1, 6, 40 affectatione nihil est odiosius.

affété = poli instruit dressé apprivoisé affetaie soin visible et plein d'art dans les mono

affectare dans le sens de affaitier

affaiter

apprivoiser un oiseau de proie

li baron tient le pont affaitier toute la nuit Villehardouin 74

138

que l'on lit ou que l'on fait (Michelet) d'appui puis d'abord Néron par ses affétries et par ses caresses.

Je laisse aux doucereux le langage affété (Boil. Sat. IX).

affecter une rente à l'entretien d'un hôpital

cela l'a affecté. il s'affecte aisément

affectation d'un bénéfice à certaines personnes, d'une rente hypothéquée

d'une mère facile affectez l'indulgence Britann. 1, 2.

agere (lege)

Gai. IV, 11 actiones quas in usu veteres habuerunt legis actiones appellabantur vel ideo quod legibus proditae erant (quippe tunc edicta praetoris quibus complures actiones introductae sunt nondum in usu habebantur), vel ideo quia ipsarum legum verbis accommodatae erant et ideo immutabiles proinde atque leges observabantur: unde eum qui de vitibus incisis ita egisset ut in actione vites nominaret, responsum est eum rem perdidisse, eo quod lex XII tabularum, ex qua de vitibus incisis actio competeret, generaliter de arboribus incisis loqueretur. Lege

IV, 2 in personam actio est, quotiens cum aliquo agimus (demandeurs) qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est, id est cum intendimus dare facere praestare oportere. 3. in rem actio est cum aut corporalem rem intendimus nostram esse aut ius aliquod nobis competere velut utendi... eundi... aquamve ducendi... et in rem actio ex diverso adversario (défendeur) est negativa.

140

autem agebatur modo quinque

sacramento, per judicis

postulationem, per condictionem

per manus injectionem

per pignoris captionem.

Cic. Phil. 4, 1. afferre alicui summam alacritatem reipublicae defendendae

Cic. Tusc. 4, 16 aviditas avide semper aliquid exspectans et inanis alacritas, id est laetitia gestiens, non multum differens ab amentia. Liv. 2, 10 simul fragor rupti pontis, simul clamor Romanorum alacritate perfecti operis sublatus

alicujus anj.
alegresse joie qui éclate au dehors — joie publique cris d'alégresse — les rapt aléguns aligre dispos agile, gai.

alere

Monte decurrens velut amnis,
imbres quem super notas aluere
ripas Hor. Carm. 4, 2, 5

Multa quibus animantes
aluntur, augescunt et pubescunt
maturitatemque assequuntur
Cic. N. D. ~~4, 26~~ 2, 19, 50

animus
alitur et sustentatur iisdem
rebus quibus astra sustentantur et
aluntur Cic. Tusc. 1, 19, 43.

honos alit artes omnesque incenduntur ad
studia gloria Tusc. 1, 2, 4.

non solum acuere sed etiam
alere ingenium potest (de Graccho)
Brut. 33, 127

Mens alitur discendo Off. 1, 30, 105
cum ad id quisque quod audierat
insita hominibus libidine alendi
de industria rumores adjiciant aliquid Liv. 28, 24,

omnia quae aluntur atque
crescunt continent in se
vim caloris N. D. 2, 9, 23

canes aluntur in Capitolio
pro Rosc. Amerino 20, 56

alere exercitum suis
fructibus Off. 1, 8, 25

amoenus, -itas

Cic. de Or. 2, 71 deratur in locum amoenum et salubrem

Cic. Att. 16, 3 predio la nostra della sedi fratri et satis amoena

Q. Fr. 3, 1, 1 ego ex magnis caloribus summa cum amenitate fluminis ~~hortorum~~ me refeci

Cic. N. D. 2, 39, 100 quae amoenitates orarum et litorum!

Nep. Att. 13 domus amoenitas non aedificio sed silva constabat

Lucr. 4, 1024 fontem propter amoenum a pleasant spring (Munro)

Virg. A 7, 30; 8, 31 fluvii Tiberinus amoeno; 9, 680 sive Padi ripis Athesim seu propter amoenum

cf. Alemand (1688) grammaticalité p. 121 hic me amenitate amena amoenus oreravit dies Plauti Capt. 4, 1, 7.

Nov. 5, 180 amoenus sonne et ablatif amotus locus

amoenus et glosé par speciosus (Forcellini v. amoenus)

antecessiones

Cic. de off. 1, 4, 11. earum (causarum) praegressus et quasi antecessiones. τὰ αἴτια τὰ προκαταρκτικά Plut. de St. repugn. 1056. Sext. Emp. Pyrrh. hyp. III, 16 (dans les notes sur le de officiis)

arbiter

haec loca remota sunt, [illegible], et si quid scribere velis, ab arbitris remota Att. 15, 16

remotis arbitris Cato adolescentem (adde) jussit venire Off. 3, 31

Simus et Crito vicini nostri hic ambigunt de finibus: me cepere arbitrum Ter. Heauton 3, 1, 93.

Judicium formula includit et certos quos non excedat terminos ponit: arbitri libera et nullis adstricta vinculis religio Sen. Ben. 3, 7.

hic (apud judicem) tu si amplius HS nummo petisti quam tibi debitum est, causam perdidisti, propterea quod aliud est judicium, aliud est arbitrium. judicium est pecuniae certae, arbitrium incertae: ad judi-

Deos foederum arbitros ac testes Liv. 21, 10, 3. — témoins, vérifiants ou arbitres qui décident?

Il pourrait aussi être désigné par le préteur sur judicis arbitrive postulatio Rein 869

cf. Cic. Rosc. Com. 4

cium hoc modo venimus ut totam litem aut obtineamus aut amittamus;
~~noti quo non arbiter Hadriae~~
ad arbitrium hoc animo adimus ut neque nihil neque tantum quantum postulavimus, consequamur (Cic. Rosc. Com. 4, 10) cf. la suite

Deos foederum arbitros ac testes Liv. 21, 10, 3

rationem
noti quo non arbiter Hadriae / maior tollere seu ponere vult freta Hor. Carm. 1, 3, 15

~~arbiter pugnae~~ Quem Venus arbitrum dicet bibendi? C. 2, 7, 25

arbiter es ~~formae~~: certamina lite dearum Ov. Her 16, 69

Liv. 7, 25 arrogare dictatorem consuli.

~~Cic.~~ Hor. ep. 2, 1, 35 scire velim pretium chartis quotus arroget annus.

Cic. Mur. Am. 82 non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius quam me putem posse dicere. Planc. 1 quanquam mihi non sumo tantum, judices, neque arrogo ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem consecuturum putem

Cic. dom. 12 quid est tam arrogans quam de religione de rebus divinis caeremoniis sacris pontificum collegium docere conari!

Divin. in Caec. 11. cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii atque eloquentiae multo

molestissima.

arrogance fierté orgueil présomption qui fait que l'on s'attribue un mérite, un droit, une autorité que l'on n'a pas. Ac. 1762

Cic. Verr. 2, 5, 22 ~~sed~~ se id quod a malo auctore[x] emissent diutius obtinere non posse. Caecin. 25 quod mulier sine tutore auctore promiserit. Paul. Dig. 26, 8, 3. Etiamsi non interrogatus tutor auctor fiat, valet auctoritas ejus cum se probare dicit id quod agitur: hoc est enim auctorem fieri.[x] Cic. Famil. 11, 27 non suscipiendi belli gravissimum auctorem fuisse. Att. 5, 5 mitique ut ad eum vehementer auctor est. Cic. Off. 3, 30 huius deditionis ipse Postumius suasor et auctor fuit. Parti. 27 non enim supplex venit orator, ad hortator atque auctor

[x] = venditore

Schwemann de n. deor. 40 auctor ist ursprünglich der Für was wirksam ausspricht, mit Versicherung, Bekräftigung, Gewährleistung, Vertretung des ausgesprochenen gegen andere.

[x] Liv. 8, 12 ut legum quae comitiis centuriatis ferrentur ante initum suffragium patres auctores fierent.

Pompeius legibus (a Caesare) per vim et contra auspicium ferendis auctor Cic. Att. 8, 3, 3.

154

Virg. A 8, ~~269~~ 134 Dardanus Iliacae primus pater urbis et auctor. Suet. Claud. 25 Ilienses Romanae gentis auctores. Plin. 34, 8, 35 (93) in mentione statuarum est et una non praetereunda licet incerti auctoris. Ov. Trist. 5, 1, 68 scripta auctori perniciosa suo.

Cic. Att. 14, 8 ubi insidias fieri: ne id certis auctoribus comperisse. Brut. 11 ~~auctor religiosissimus rerum Romanarum~~. Tacit. Ann. 3, 30 Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor. Cic. Att. 7, 3 Caecilius malus auctor Latinitatis. Orat. 3 dicendi gravissimus auctor et magister Plato. Off. 2, 2 In antiquissima scripta Cratippo auctore versaris. Hor. Od. 1, 28, 14 (Archytas) iudice te non sordidus auctor naturae verique. Quint. 3, 1, 7 est infinita dinumeratio auctorum (citaturs) ad ea quae primo inventa erant adicientibus quod ~~ipsi inv~~ invenissent scriptoribus.

Quint. 2, 4, 42 Latinos dicendi praeceptores extremis L. Crassi temporibus coepisse Cicero auctor est (Atticus)

× te audiente, quem unum Romanarum auctorum laudare possem religiosissimum

Liv. 29, 27 discrepat inter auctores

~~Quint. 3, 1, 7 est infinita~~

Att. 12, 18
Suet. Aug. 89

~~Horat. epp. 1, 19, 13~~

2

155

auctor

Cic. ~~Att.~~ XII, 18, 1 habeo nonnullos ex iis quos ~~ut~~ nunc lectito auctores (σοφοὺς) qui dicant fieri id oportere ... de fano illo dico. Suet. Aug. 89 In evolvendis utriusque linguae auctoribus nihil aeque sectabatur quam praecepta et exempla publice vel privatim salubria.

156

auspicia

nihil publice sine auspiciis nec domi nec militiae gerebatur Cic. de div. 1, 2, 3 nihil fere quondam majoris rei nisi auspicato, ne privatim quidem gerebatur ibid. 1, 16, 28 cf. Liv. 6, 41.

Becker-Marquardt II, 3, 73 suiv. détails sur la manière de prendre les auspices

I. IV, 358

direction du vol des oiseaux — auspicium pullarium manière dont mangent les poulets sacrés

le jus auspiciorum d'abord (spectio l'augure avait le nuntiatio) privilège des magistrats patriciens consuls, dictateurs, interreges préteurs, censeurs — auspicia minora, édiles curules, questeurs

Becker-Marquardt IV, 348

a auspicia, habent, prennent auspicia

on subordonné entreprend (peut) II, 3, 71 qqe chose sous un chef qui prend les auspices ~~subalt~~ Liv. 21, 40, 3 ille exercitus ibi an fratre Cn. Scipione ~~meis~~ meis auspiciis rem gerit.

bruma

Varr. L.L. 6, 2 - tempus a bruma ad brumam, dum sol redit, vocatur annus

Hor. Od. 4, 7, 9 mox bruma recurrit iners. Virg. G. 3, 321 nec tota claudes fenilia bruma.

brume le jour le plus court de l'hiver. R. Estienne. Cotgrave n'est pas dans Tabourot 62, ni dans Lanoue 72.

× tels brumes i engendrerent. × les tempestes... Machault (XIV s.)

brume terme de mer. c'est un brouillard épais qui s'élève qq fois sur la mer. Richelet

calumnia

Cic. de off. 1, 10, 33 existunt
etiam saepe injuriae calum-
nia quadam et nimis callida
sed malitiosa juris interpre-
tatione. Caius Dig. 50, 16,
233 calumniatores appellati
sunt qui per fraudem et
frustrationem alios vexarent
litibus. Cic. fam. 1, 4 res
ab adversariis nostris ~~variis~~
extracta est variis calumniis.
Quint. 2, 17, 18 altera est calum-
nia ~~est~~ nullam artem falsis
assentiri opinionibus. 12, 10,
13 si quis tamen ad necessaria
quibus nihil minus est aliquid
melius adjiciant non erit
hac calumnia reprehendendus.

162

candidus

Cic. N. D. 2, 15 solis candor illustrior quam ullius ignis

Pl. Rud. solis stella splendens candida. Plin. Pan. 84 ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur!

Hor. Ep. 1, 4, 1 Albi nostrorum sermonum candide judex

Sat. 1, 4, 81 absentem qui rodit amicum, qui non defendit, alio culpante, solutos qui captat risus hominum famamque dicacis, fingere qui non visa potest, commissa tacere qui nequit, hic niger est, hunc, tu, Romane caveto.

164

Cic. or. 16, 53. elaborant alii in lenitate et aequabilitate et puro quasi quodam et candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem et severitatem quandam in verbis et orationis quasi maestitiam sequuntur.

Quint. 2, 5, 19 ego optimos quidem (auctores) et statim et semper, sed tamen eorum candidissimum quemque et maxime expositum velim ut Livium a pueris magis quam Sallustium. 10, 1, 73 dulcis et candidus Herodotus. 101 neque indignetur sibi Herodotus aequari T. Livium ... in narrando mirae jucunditatis clarissimique candoris 113 Messala nitidus et candidus 121 candidum et lene et speciosum dicendi genus

Seneque le père Contror. VII, pr. 2 sententiae quas optime Pollio Asinius albas vocabat, simplices, apertae, nihil occultum, nihil insperatum adferentes, sed vocales et splendidae en Grec τὸ λευκόν. voir Ernesti

10, 1, 32 illa Livii lactea ubertas

Carere

~~Carere hoc significat, egere~~

eo ~~quod habere velis~~

Atti ita (carere mortuos vitae commodis) dicant necesse est. An potest is qui non est re ulla carere? Triste enim est nomen ipsum carendi, quia subiicitur haec vis: habuit, non habet, desiderat, requirit, indiget... Carere igitur hoc significat egere eo quod habere velis. Inest enim velle in carendo, nisi cum sic tanquam in febri dicitur alia quadam notione verbi. Dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas et non habere te sentias, etiam si id facile patiare Tusc. 1, 36, 88

166. illud ipsum quod quibusdam medium videtur, ~~cum~~ omni dolore carere (placuit Epicuro esse) summam voluptatem de Fin. 1, 11, 38

Aegypta mihi nunciavit te plane febri ~~habere~~ carere et belle habere Fam. 16, 15

caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico. Pro Mil. 7, 18

Diodorus interea praetore isto prope triennium provincia domoque caruit in Verr. 4, 19, 41

~~Efficiendum est ut~~ Appetitus omni perturbatione animi ~~carere~~ ~~debent~~ careant de Off. 1, , 101

Cic. Lux. 3, 27 pueros corriger ipso mater et magistri castigare (corriger) etiam solent, nec verbis solum sed etiam verberibus

de Or. 1, 41. Et quoniam réprimander de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiem hominum atque inertiam. Caes. B. C. 1, 3 laudare promptos, castigare atque incitare segniores.

(ils) adonnt dans leurs fers le dire que les châtie Orac. Esther III, 4. On devroit châtier sans pitié le commerce honteux de semblant d'amitié Mol. Mis. I, 1.

Clementia

Cic. de inv. II, 53, 164 clementia (est) per quam animi temere in odium alicuius concitati invectiones comitate retinentur. Ter. Adelph. I, 47 facilitas et clementia

cogitare

Cic. Fam. 8, 16 nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur. de off. 3, 19 itaque talis vir non modo facere sed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat praedicare

Ter. Phorm. 2, 1, 13 pericla damna exsilia peregre rediens semper cogites, aut filii peccatum aut uxoris mortem.

color

Quint. ~~II~~ 12, 10, 44 nam
et lacertos exercitatione
constringere et augere vires
et colorem trahere naturale
est. 8, prooe. 19. corpora
sana et integri sanguinis
et ~~ex~~exercitatione formata
ex isdem his speciem acci-
piunt ex quibus vires;
namque et colorata et astricta
et lacertis expressa sunt. 10,
1, 59 multa magis quam
multorum lectione formanda
mens et ducendus color.

175

commentarii

Cic. Brut. 44, 164 ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi capita rerum et orationis commentarium paulo plenius. Fam. (ad Lucceium) 12, 10 si mea ipsius causam (l'affaire d'Ant... e) nor l'histoire de mon temps) conficiam commentarios rerum omnium. Brut. 75, 262 commentarios (César) scripsit rerum quondam ... voluit alios habere parata unde sumerent qui vellent scribere historiam.

Sen. Exc. contr. III procem. sine commentario nunquam dixit: nec hoc commentario contentus erat in quo nudae res ponuntur

commentarius liber
commentarium volumen

+

176

Quint. 1, 8, 19 pleni sunt huiusmodi impedimentis commentarii grammaticorum — 2, 11, 7 commentarii puerorum in quos ea quae aliis declamantibus laudata sunt regerunt — 10, 7, 30 feruntur aliorum quoque commentarii et inventi forte, ut eos quisque componerat, et in libros digesti: ut causarum quae sunt actae a Ser. Sulpicio, sed hi ... commentarii ita sunt exacti, ut in memoriam posteritatis videantur esse compositi — 3, 6, 59 libri Ciceronis de inventione sunt velut regesta in hos commentarios quos adolescens deduxerat scholae.

complecti

Cic. or. 15 definire et complecti universam vim oratoris

Cic. Verr. 2, 2, 12 ut totum hoc genus amplectamur breviter (?) dicendum (?)

Cic. Tusc. 1, 12 Deum cogitatione complecti non possumus.

Tusc. 1, 10, 22 Aristoteles, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orerentur, quintam quandam naturam censet esse, e qua sit mens.

conciliare

~~uniri~~ corpora materiai con- réunir

cilianter ita, ut Lucr. 2, 900 c/s

5, 466

~~fouler (un vêtement)~~ vestimentum fouler (un vêtement)

quod fullonem cum cogitur, conci-

liari dicitur Varr. L. L. 5, 6

conciliare sibi legiones pe- rendre favorable, gagner

cunia Cic. Fam. 12, 23

~~Vetus~~ mini one nuptiae servir d'intermédiaire dans un

conciliante seni Ov. am. 1, 13, mariage

42

uxorem dumi conciliante

nuptias fratre Justin. 9, 6. — dans des relation

existimabatur etiam filiam

num Tertiam Caesari conciliare

Suet. Caes. 50

non dubito quia respu- uni

blica nos inter nos concilia-

tura conjuncturaque sit

Cic. Rosc. Amer. 22

gloriam conciliat magni- procurer
tudo negotii, gratiam aequi-
tatis largitio Cic. Mur.
20

tantum otium toti insulae
conciliavit ~~...~~ Nep. Tim. 3

conciliare incommoda Lucr.
~~4~~ 3, 877

inventa est ratio quare ~~acheter~~ acquérir
iste HS CXX milia conciliarit
et aperiret Cic. Verr. 2, 2, 58

qui illum dudum conciliavere acheter
mihi peregrinum Spar-
tanum Pl. Pen. 3, 5, 24

prodi, male conciliate Ter.
Eun. 4, 4, 2

frui iis rebus quas primas οἰκειοῦν (Stoïciens)
homini natura conciliavit Cic.
Acad. ~~4~~ 2, 42, 131, cf. Sen. ep.
121, 14 et suiv. + ~~οἰκείωσις~~ des οἰκείωσις des stoïciens
Cic. de or. 3, 53, 205

conciliare

Cic. de off. I, 4, 12 natura vi rationis hominem conciliat homini.[v] de fin. III, 5, 16 simul atque natum sit animal ... ipsum sibi conciliari et commendari ad se conservandum. Diog. L. VII, 85 συστησαμένην (τὴν φύσιν) αὐτὸ οἰκειοῦσαι πρὸς ἑαυτό. Epict. III, 24, 11 πάντα φίλων μεστά πρῶτον μὲν θεῶν εἶτα καὶ ἀνθρώπων φύσει πρὸς ἀλλήλους ᾠκειωμένων

[v] et ad orationis et ad vitae societatem

Concipere

Ulp. Dig. 13, 6, 1. Qui edictum concepit, commodati fecit mentionem.

Liv. 7, 5, 5 x stans ferro intento nisi in quae ipse concepisset verba juraret, se patris eius accusandi causa concilium plebis nunquam habiturum, se eum extemplo transfixurum minatur. Sen. que Troad. 1100 Dum verba fatidici et preces concipit Ulyssis vatis

x l'accusation du tribun M. Pomponius contre L. Manlius imperiosus. Le fils détenu à la campagne

concitatus

Cic. Somn. Scip. 5 con-
versio caeli concitatior

Quint. 2, 15, 28 sermonem
suscipit Polus juvenili
calore inconsideratior...
deinde Callicles adhuc conci-
tatior. 11, 3, 92 pater interim
concitatus, interim lenis.
Ib. 6, 2, 9 affectus... concitatos (odium, iram, metum, invidiam, miserationem 20)
πάθος, mites atque compo-
sitos ἦθος esse dixerunt:
in altero vehementes motus,
in altero lenes, <u>denique</u> hos ?
imperare, illos persuadere,
hos ad perturbationem, illos
ad benivolentiam praevalere.

186

conditio

condicio (de condic) ou ~~et non~~ conditio ~~fuit~~ (de condo) ?

Cic. Rab. Post. 6 statuere condicionem duriorem aliam quam ferre possit. Cat. 4, 1 mihi si haec condicio consulatus data est ~~dare aliam condicionem eam, ut~~... ut omnes acerbitates... perferrem (Cael. 6,14 ita condicio usurpatur (?) ~~iniquam condicionem~~)

Off. 1, 7, 21 lege, pactione, condicione, sorte

Ulp. Dig. 38, 1, 1 deferre condicionem ... utrum malit Liv. 3, 45 condicionem filiae quaerere

Cic. ~~Sen. 19~~ Att. 15, 1. ea condicione nati sumus, ut nihil quod homini accidere possit recusare debeamus

confirmare

Vos id statuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis? Cic. in Verr. I, 109 — sanctionner, ratifier, bestätigen

quod factum non est, ut sit factum, ferri ad populum aut verbis ullis sanciri aut suffragiis confirmari potest dom. 47

quae enim Caesar egit, ea rata esse non erat, de quibus confirmandis et sanciendis legem ... latum est Phil. 9, 17 legem de actis Caesaris confirmandis tulisse ib. 5, 10 acta enim Caesaris pacis causa confirmata sunt a senatu Phil. 2, 100

maiorum provinciis ~~genus~~ superioris confirmari iudicio Verr. II, 3, 225

genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri leg. agr. 3, 3

tribunus plebis, quia videbat

190

potestatem neminem iniussu populi aut plebis posse habere curiatis eam comitiis confirmavit leg. agr. 2, 27

quo (iure) sublato... vis ea quae iuri maxime est adversaria, iudicio confirmata esse videatur Caec. 5

Helvetii ~~In Gallia~~ animum ad profectionem lege confirmant Caes. BG. 1, 3, 2

constituerunt cum civitatibus pacem et amicitiam confirmare ibid. 1

Conjurare — atio

simul omnes tumultu conjurat trepido Latium Virg. A 8, 5

levée en masse Bech-M. III, 1, 293 on prêtait le serment militaire en même temps, au lieu de le prêter individuellement.

de S.C. certior factus et omnes juniores Italiae conjurarent Caes. B.G. 7, 1, 1.

apud maiores nostros tria erant militiae ~~bella~~ genera in bellis gerendis. Nam aut legitima erat militia aut conjuratio aut evocatio. Legitima erat militia eorum qui singuli jurabant, pro re publica se esse facturos, nec discedebant, nisi completis stipendiis, i.e. militiae temporibus, et sacramentum vocabatur. Aut certe erat tumultus i.e. bellum Italicum vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate erat timor

multis, quia singulos interrogare
non vacabat, qui fuerat ducturus
exercitum, ibat ad Capitolium
et inde proferens duo ve-
xilla, unum russeum quod pedi-
tes evocabat, et unum caeruleum
quod erat equitum, dicebat:
Qui rem publicam salvam
esse vult, me sequatur.
Et qui convenissent simul
iurabant, et dicebatur ista
militia coniuratio. – Servius
ad A. 8, 1. – cf. ad A 2,157. /614.

constantia

Cic. off. 1, 31 Catoni cum incredibilem tribuisset natura gravitatem, eamque ipsam perpetua constantia roboravisset semperque in proposito susceptoque consilio permansisset

off. 1, 15 stabilitas et constantia benevolentiae. Nep. Att. 22 constantia vocis atque vultus.

Cic. N.D. 2, 97 cursus stellarum admirabili incredibilique constantia.

constance vertu par laquelle l'âme est affermie contre les choses qui sont capables de l'ébranler telles que la douleur, l'adversité, les tourmens. Ac. 1762

dignité

de off. 1, 4, 14 homo ... magis pulchritudinem, constantiam ordinem in consiliis factisque conservanda putat. 36, 131 caveamus ne in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quae cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur ora torquentur ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. 29, 102 efficiendum est ut appetitus rationi oboediant... sint que tranquilli atque omni perturbatione careant ex quo elucebit omnis constantia omnisque moderatio.

Cic. De inv. 2, 54, 164

temperantiae partes conti-
nentia, clementia, modestia
continentia est per quam
cupiditas consilii guber-
natione regitur. ad Q. fr.
1, 1, 2 Praeclarum est summo
cum imperio fuisse in Asia
triennium sic, ut nullum
te signum, nullum vas, nulla
vestis, nullum mancipium,
nulla condicio pecuniae
ab summa integritate con-
tinentia deduxerit. in Verr.
2, 4, 52 conferte hujus li-
bidines cum illius continentia
De off. 2, 24 valetudo susten-
tatur continentia in victu
omni atque cultu.

Ulp. Dig. L, 16, l. 19. Labeo... definit... contractum ultro citroque obligationem, quod Graeci συνάλλαγμα vocant, veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem

Cic. de or. I, 11, 50 videmus eisdem de rebus ieiune quosdam et exiliter disputavisse, ut ... Chrysippum[x] ... qui dici artes eorum quas nominari in dicendo ubertatem et copiam ab eorum exilitate qui hac dicendi varietate et elegantia non utuntur.

cf. 11, 48. 13, 58. 14, 62.

de fin. 2, 6, 17 Zeno rhetoricam palmae, dialecticam pugni similem esse dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius. Orat. 32, 113 esse igitur perfecte eloquenti puto non eam solum facultatem habere quae sit eius propria fuse lateque dicendi, sed etiam vicinam eius atque finitimam

x cf. de fin. 4, 3, 7

cf. Sext. Emp. adv. Mathem. 2, 7

Orat. 32, 113 (τὸ σφίγγω, τὸ πλατύ)

ddalut'ox riuntiam atu-
mre.

debilis - itare

membra quae debilitarit lapidibus, fustibus, ferro &c. Flacc. § 73

quorum ego ferrum et audaciam ... debilitari in foro Marc. § 79

mentem debilitatam metu concidisse pr. de domo § 135

accusandi terrores ... amicorum studia debilitant pro Mur. § 43

quod servis omnino urbis incertis urbem ipsam solutam ac debilitatam reliquerunt in leg. agr. II, § 91

~~Q. Scaevola membris~~

Q. Scaevola membris omnibus captus ac debilis pro Rab. § 21

mancam ac debilem praeturam futuram suam pro Mil. § 25

animi vere atque ardore debilis uno Virg. A. ... 271

quae leges saepe numero tribuniciis furoribus debilitarunt in Vatin. § 18

Dedicare

Servius ad Virg. G. III, 16 (In medio mihi Caesar erit templumque tenebit) vabo usus est pontificali. Nam qui templum dicabat postem tenens dare se dicabat in tenens mihi quod ab illo amesse fuerat jam teneri et ab humano jure discedere

deinceps

Cic. de Div. 2, 54, 111 tum vero ea quae ἀκροστιχὶς dicitur quum deinceps ex primis versuum litteris aliquid connectitur. Liv. 1, 21, 6 ita duo deinceps reges alius alia via ille bello hic pace civitatem auxerunt. Cic. Brut. 3, 12 porta que plurimae res deinceps multae consecutae sunt.

Delicatus

207

Cic. ad Att. 1,19,8)
Odia autem illa libidinosae et delicatae juventutis, quae erant in me incitata, mitigavi.

Tusc. 2,11 umbratilis et delicata vita.

~~Ad Sen~~ ~~Consol.~~ brev. vitae 12 audio quendam ex delicatis, cum ex balneo inter manus elatus et in sella positus esset, dixisse interrogando, „iam sedeo?"

Cic. in Verr. ~~II~~ 5, 40, 104 ubi illud contubernium muliebris militiae in delicatissimo littore (cf. 37, 96 accidunt ipsam illam ad partem litoris ubi iste per eos dies tabernaculis positis castra luxuriae collocarat)

cf. ~~IV~~ 31/81 sic vixit ut muliebria coti(di)e convivia essent

208

pro Mur. 9, 20 Asiam istam refertam et eandem delicatam sic obiit, ut in ea neque avaritiae neque luxuriae vestigium reliquerit. 35, 74 istum lenocinium a grege delicatae iuventutis an orbis terrarum imperium a populo R. petebas?

demonstrare

Cic. Verr. 2, 4, 59 ut ante demonstrabant quid ubique esset, ita nunc quid undique ablatum sit ostendunt. Fam. 3, 4 Mihi Q. Fabius demonstravit me a te plurimi fieri. Caes. B.G. 5, 1 paratos esse demonstrant de injuriis satisfacere

Quint. 1, 12, 4 ego haec breviter demonstrasse contentus ita posui ... ut ostenderem ... 1, 8, 1 superest lectio: in qua puer ut sciat, ubi suspendere spiritum debeat, quo loco versum distinguere ... demonstrari nisi in opere ipso non potest

demonstratio ἀπόδειξις.

demonstrare δεικνύναι Ar. An. post.

I, 2.3. ἀποδεικνύναι II, 4. Aüä.

describere

Cic. de off. 1, 35, 124 Est igitur proprium munus magistratus intellegere se gerere personam civitatis debereque ... servare leges, jura describere, ea fidei suae commissa meminisse.[x] 1, 16, 51 omnium rerum quas ad communem hominum usum natura genuit est servanda communitas ut quae descripta sunt legibus et jure civili haec ita teneantur ut sit constitutum legibus ipsis, cetera sic observentur ut in graecorum proverbio est, amicorum esse communia omnia. de or. 1, 8, 33 quae vis alia potuit ... iam constitutis civitatibus leges, judicia,

[x] ibm 2, 5, 11 ubi paulisper in arbitrio suo, non aequitate jura discripserat.

212

jura describere? 3, 20, 76

Ita vis ... eloquentiae tanta est, ut ... mores, leges, jura describat.

Designare

Aeneas urbem designat aratro Virg. ~~En.~~ A 5, 755

Cic. Att. 1, 1 notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum

~~Macc~~ Ov. M. 6, 103 Maeonis (Arachne) elusam designat imagine tauri Europam. Vitruv. designare duo trigona in quadrato linea diagonio

Cic. de Or. ~~1, 23~~ 2, 58 haec ridentur, quae notant et designant turpitudinem aliquam non turpiter. Caes. BG. 1, 18. Caesar ~~Hae~~ ~~sentiebat~~ oratione Dumnorigem designari sentiebat

Ter. Ad. 1, 2, 7 nolo quid designavit? — designare est rem novam facere in utramque partem et bonam et malam. Donat cum nota et ignominia aliquid facere. Nonius 96.

214

Hor. Ep. 1, 5, 6 quid non ebrietas designat?

Cic. de leg. Agr. 2, 10 ut iis decemviratum habeam quos plebs designaverit; Agr. 2, 15 etc. consul designatus.

Despero

non equidem plane despero
ista esse vera Cic. Div. 2, 21

sibi hic ipse desperat Cic. Mur. 21

spem habere a ~~senatu~~ tribuno
pl., a senatu desperasse Pis. 6

desperantes iam de pugna et
dispersos subito adortum magis
ratione et consilio quam virtute
vicisse Caes. B. G. 1, 40, 8.

Dignitas

Cic. de inv. 2, 55 Dignitas est alicujus honesta auctoritas et cultu et honore et verecundia digna. Fam. 4, 14, 1 Si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam; sin autem in eo dignitas est, si quod sentias aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis. pro Murena 10, 23 omnes artes quae nobis populi Romani studia conciliant et admirabilem dignitatem et pergratam utilitatem debent habere. summa dignitas est

218

in iis qui militari laude antecellunt; omnia enim quae sunt in imperio et in statu civitatis ab his defendi et firmari putantur

Disciplina = αἵρεσις

Cic. de off. I, 2, 5 sunt nonnullae disciplinae quae propositis bonorum et malorum finibus officium omne pervertant. – (6) hae disciplinae...

= αἱρέσεις Diog. Laert. I, 18 τοῦ δὲ ἠθικοῦ γεγόνασιν αἱρέσεις δέκα Ἀκαδημαϊκή... αἵρεσιν... λέγομεν τὴν λόγῳ τινὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκολουθοῦσαν ἢ δοκοῦσαν ἀκολουθεῖν... εἰ δὲ αἵρεσιν νοοῦμεν πρόσκλισιν δόγμασι ἀκολουθίαν ἔχουσι

Cic. N. D. I, 7 tres trium disciplinarum principes convenitis.

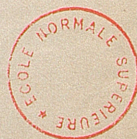

disput-o-atio

Cic. Tusc. 5,10 acute autem disputantis illud est. Tusc. 5, 9 non insectae Dionysius ad ea disputat. Fin. 5, 26. haec omittamus: habent enim longam et satis litigiosam disputationem. De Or. 2, 24, 104 nihil est... quod inter homines ambigatur, sive ex crimine causa constat, ut facinoris, sive ex controversia ut hereditatis, sive ex deliberatione ut belli, sive ex disputatione ~~[illegible]~~ ut de ratione vivendi, in quo non aut quid factum sit aut fiat futurumve sit quaeratur, aut quale sit aut quid vocetur.

Cic. de off. 1,1,3 Demetrius Phalereus, disputator subtilis, orator parum vehemens dulcis tamen

Quint. 11, 1, 35 quia non otiosis disputationibus sed administratione reipublicae luxerit. 12, 10, 42 qua in disputatione (<u>Attic</u>) nonnihil veri est.

Plaut. Merc. 4, 3, 13 omnium primum diversae state, nunc inter vos significatis. Liv. 44, 43 in silvam ventum est ubi plures diversae semitae erant

Cic. Verr. 2, 4, 52 portus qui cum diversos inter se aditus habeant in exitu conjunguntur et confluunt. Liv. 4, 22 diversissimis locis subeundo ad moenia ab uno operis hostes arcebat

Liv. 1, 28 in diversum iter concitati equi. 34, 4 diversa duo vitia avaritia et luxuria. Cic. Div. 2, 26, 55 diversas aut etiam contrarias

Cic. de Or. 1, 61 varia et diversa studia × Cic. Brut. 90 haec videntur esse a proposita ratione diversa.

× Tac. hist. 1, 25 Otho postquam vatio sermone callidos et audaces cognovit pretio et promissis onerat ... suspensos aliorum animos diversis artibus (spe et metu) stimulant

Prop. 3, 13, 32 aut variam plumae versicoloris avem

le roy est si divers (changeant)
que s'il le savoit que je
l'eusse promis sans luy, il ne
me lairoit jamais aller Join
ville 284 c'est un subject
merveilleusement vain divers
et ondoyant que l'homme
Montaigne 1,4. l'homme
est un animal bien divers
et bien bigarré Balzac Socrate
chrétien 10. Du reste en
quoi répond au sort toujours
divers ce train toujours égal
dont marche l'univers Laf.
Fables 2,13.

De tant d'objets divers
le bizarre assemblage peut
être du hasard vous paraît
un ouvrage Rac. Ath. 2,5
Il envoie à diverses fois les
serviteurs Boss. Hist. 2,13

Doctus, indoctus

Cic. Or. 1, 22 Graecus otiosus loquax, et fortasse doctus atque eruditus. Brut. 30 doctus vir et Graecis litteris eruditus Or. 2, 6 ea quae scriberet neque ab indoctissimis neque a doctissimis legi vellet ×
Hor. Sat. 1, 9, 7 noris nos (tu nous connais nous doute), inquit, docti sumus. Ep. 2, 1, 32 pingimus atque psallimus et luctamur Achivis doctius unctis. Hor. Ep. 2, 2, 9 quin etiam canet indoctum sed dulce bibenti.

Odes IV, 4, 33 doctrina... vim promovet insitam. Ep. 1, 18, 100 virtutem doctrina paret naturane donet

Cic. de Or. 1, 91, 36 qui si illi ... omnibus vel naturae vel doctrinae praesidiis ad dicendum parati

Ter. Eun. 4, 7, 21 numquam accedo ad te quin abs te abeam doctior. Plaute Bacch. 4, 4, 63 senem doctum docte fallere

× Sall. 25 hominum duo esse genera alterum indoctum et agreste, alterum humanum et politum

Ep. 2, 1, 56 aufert Pacuvius docti famam senis. 2, 1, 117 scribimus indocti doctique poemata passim. Od. 1, 1, 29 doctarum ederae praemia frontium Sat. 1, 10, 52 tu nihil in magno doctus reprehendis Homero.

elegans-tia-ter

Cic. Brut 72, 252 de Caesare ...judic ... illum omnium fere oratorum Latine loqui *elegantissime*; nec id solum domestica consuetudine .. sed ... multis litteris et eis quidem reconditis et exquisitis summoque studio et diligentia est consecutus .. 75, 261 Caesar rationem adhibens consuetudinem vitiosam et corruptam pura et incorrupta consuetudine emendat Itaque cum ad hanc loquendi *elegantiam*, quae etiamsi orator non sis et ingenuus civis Romanus tamen necessaria est, adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine.

elegantes ex eligendo sunt elegantia
dit N.D. 2, 28, 72
Cic. de leg. 3, 1, 1 quid enim
(Atticus)
ubi elegantia tua dignius!
(d'aimer Platon quoique Epicurien)
cujus vita et oratio consecuta
mihi videtur difficillimam
illam societatem gravitatis
cum humanitate. pro Sulla
28, 79 vestra enim qui
oration
cum summa elegantia
atque integritate vixistis
hoc maxime interest, non
ex libidine aut levitate
testium causas honestorum
hominum ponderari, sed
in magnis dis quaestionibus
repentinisque periculis vitam
uniuscujusque esse testem
Cic. Fin. II, 9, 27 [x] continuit
disserendi elegantiam, confuse
loquitur. IV, 10, 24 quae ad humanitatem
pertinebit propulanda sunt, ita te

Cic. Brut 40, 148 Crassus
erat elegantium parcissimus
Scaevola parcorum elegantissimus. Orat 25, 83 (orator
tenuis) s'abst in ipsulas
apparatu a magnificentia recedens non se
parcum solum sed etiam
elegantem videri volet,
eliget (ornamenta des
figures) quibus utatur.
sunt enim plura que
apta huic ipsius
oratoris ... parsimoniae.

Cic. Fam. 5, 8, 2 quid a me
fieri potuit aut elegantius
aut justius quam ut sumptus
egentissimarum civitatum
minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae?
Orat. 86, 295 vita elegantissima
Laelii
[x] vitiorum est ... in dividendo
partem in genere numerare
Sed hoc sane concedamus

Nepos Att. 13 familiaritatem
(elegantissimi erat) consecutus
nulla alia re quam elegantia
vitae qua ceteros ceperat principes civitatis

300

de or. III, 49, 187 sur les figures quid disputatione ista potest afferri elegantius aut omnino dici subtilius? ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

elegantiora dicendi.

de Or. 1, 2 eloquentiam ab elegantia doctrinae segregandam putas)

ad Her. 4, 12 elegantia est quae facit ut unumquodque pure et aperte dici videatur: haec distribuitur in Latinitatem et explanationem. cic. de or. 12, 50 qui haec dicendi varietate et elegantia non utantur (sophi.)

élégance une certaine grâce dans les formes des productions de la nature et de l'art — des formes sveltes et délicates — choix de mots et de tours d'où résulte la grâce et la facilité du langage — simplicité et facilité, netteté (en mathématiques) Ac. 1835

cic. or. 9, 28 putant qui horride inculteque dicat competenter modo id eleganter enucleateque faciat eum solum Attice dicere. de or. 3, 10, 39 omnis loquendi elegantia quamquam ~~[illegible]~~ expolitur scientia grammatica litterarum tamen augetur legendis oratoribus ~~[illegible]~~ poetis

parler purement et nettement

terme de sculpture (Richelet) élégant se dit en parlant de peinture et d'architecture

choix poli en de langage on appelle aussi élégance un certain goût fin et délicat qui se fait sentir dans la peinture la sculpture l'architecture et dans quelques autres arts (Ac. 1762

elegancy, eloquence, dainty speech, neat words, choice of termes; also comptnesse, quaintnesse, neatnesse, trimnesse, delicacy, finesse (Cotgr.)

Cic. N.D. 2, 28, 72 elegantes elegantia, elegans ex eligendo (nui dicti)

Cic. Fin. 1, 1, 2 genus hoc scribendi[x], etsi sit elegans, personae tamen et dignitatis esse negabunt (negant). 1, 5, 18 quando nobis, vel dicam aut oratoribus bonis aut poetis, postea quidem quam fuit quem imitarentur, ullus orationis vel copiosae vel elegantis ornatus defuit?

[x] (sur la sophie)

cf. plus haut ad Herenn. 4, 12

Quintil. 10, 1, 65 antiqua comoedia et grandis et elegans et venusta. 6, 3, 39 [x] cum elegans et venusta exigitur tota expositio, tum id festivissimum est, quod adicit orator. 10, 1, 87 Macer et Lucretius ... elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis alter difficilis.[x] 93 elegiae mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor Tibullus.

[x] in his omnibus (qui excitent le rire)

57 acriora sunt et elegantiora quae trahuntur ex vi rerum. (a leur piquante) (plus fines) 102 eleganter dicta et proprio quodam lepore iucunda.

[x] 78 Lysias subtilis atque elegans cf. Cic. Or. 9, 30 Brut. 9, 30

302

99 Terentii scripta sunt in hoc genere elegantissima. 7, 3, 18 non negaverim ... si quando firme comprendi poterit brevi complexu verborum sententia, esse id tum elegans, tum etiam fortissimum, si modo erit illa inexpugnabilis. 10, 1, 114 Caesar exornabat haec omnia mira sermonis, cujus proprie studiosus fuit, elegantia. 8, 3, 19 illud caesa jungebant foedera porca fecit elegans fictio nominis, quod, si fuisset porco, vile erat.

303

érudition

savoir, doctrine, science. Il y a
dans ce traité une profonde éru-
dition Ac.

sçavoir, connaissance dans les
belles lettres grande, profonde,
rare singulière érudition

remarque recherche sçavante
curieuse Il y a de belles éruditions
dans cet ouvrage Ac. 1694

grande étendue de savoir, connaissance
fort étendue dans les belles lettres
et dans toutes sortes de litté-

3041

rature — remarque Ac. Ac. 1762

grande étendue de savoir

en littérature en philologie

remarques, recherches savantes

curieux travaux d'érudition,

recherches d'ér. Ac. 1835

eruditus

Cic. Fin. 1, 7 vellem equidem aut ipse (Epicurus) doctrinis fuisset instructior (est enim non satis politus iis artibus, quas qui tenent eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios a studiis. Tusc. 1, 5 oratorem celeriter complexi sumus nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum; post autem eruditum. Or. 27, 95 in idem genus orationis (loquor de illa modica et temperata) verborum cadunt lumina multa, multa etiam sententiarum, latae eruditaeque disputationes ab eodem explicabuntur. cf. 32 §2, 117 (non definit) tam presse anguste quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet.

furor, furiosus

Cic. Tusc. III, 4, 9 sanitatem animorum positam in tranquillitate quadam constantiaque (maiores nostri) censebant: his rebus mentem vacuam appellarunt insaniam ... (10) nec minus illud acute quod animi affectionem lumine mentis carentem nominaverunt amentiam eandemque dementiam ... (11) hanc insaniam, quae ~~iuncta~~ iuncta stultitiā patet latius, a furore distinguimus. Graeci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem μελαγχολίαν illi vocant: quasi vero atra bili solum mens ac non saepe vel iracundia graviore vel timore vel dolore moveatur, quo genere Athamantem, Alcmaeonem, Ajacem, Orestem furere dicimus. qui ita sit

308

affectus cum dominum esse
rerum suarum vetant XII tabulae
itaque non est scriptum
si insanus sed si furiosus escit. escit = erit
Stultitiam enim censuerunt
constantia, id est sanitate,
vacantem posse tamen tueri
mediocritatem officiorum et
vitae communem cultum
atque ~~usitatum~~; furorem
autem esse rati sunt mentis
ad omnia caecitatem. Quod
cum majus esse videatur quam
insania, tamen eiusmodi est
ut furor in sapientem cadere
possit non autem insania.

inspiration divine Cic. div. I, 31.
37. — Liv. 28, 22 cum caeco furore
in vulnus ac ferrum velut ad audaciam ruerent.

fureur angry Cotgr.

transport plein de colère et de rage Richelet

La fureur est une cause d'interdiction. — fureur prophétique, poétique, martiale
— ~~poétiques fureurs~~ — les fureurs d'Oreste
— passion démesurée. la fureur de
jouer. cet enfant a la fureur de porter
à la bouche tout ce qu'il tient — extrême colère transporté de fureur
tigre en fureur, en votre fureur. un
lion en fureur. la fureur de l'orage.

309

emdeatus

enucleatus

Cic. Scaur. § 20 ✗ neque ad ea
quaedam enucleata argumenta
conquiram ✗ non agam .. cum
expulso et coacto sollicitato quae
necessario subtiliter neque acu
..., sed contra impetum istorum
impetu ego nostro concurram

enucleare

Cic. Part. or. 17, 53 nec quidquam in amplificatione nimis enucleandum est: minuta enim est omnis diligentia; hic autem locus grandia requirit.

313

314

enucleate

Cic. Brutus 30, 115 Dixit 9.

Mucius enucleate ille quidem et polite, ut solebat, nequaquam autem ea vi atque copia quam magnitudo causae postulabat

315

enucleatus

Cic. de Or. 3, 9, 32 videtisne genus
hoc quod sit Antoni? forte, ve-
hemens... praemunitum et ex
omni parte causae septum, acre
acutum, *enucleatum*, in una
quaque re commorans...

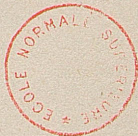

enucleatus

Cic. Planc. 4, 10 eblandita illa, non enucleata esse suffragia.

320

enucleate

~~nihil~~ Cic. Brut. 9,35 nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate quo fieri possit aliquid limatius

enucleate

Cic. Or. 9,28 Putant qui horride inculteque dicat, modo id eleganter enucleateque faciat, eum solum Attice dicere

324

Finis

Cic. de Fin. I, 9, 29 quaerimus ... quid sit extremum et ultimum bonor., quod omnium philos. sententia tale debet esse ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam. Stob. Ecl. Ath. 278 λεκτέον τέλος εἶναι οὗ χάριν πάντα πράττομεν, αὐτὸ δὲ οὐδενός. Sext. Emp. Hyp. I, 25 ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν.

Formositas pulchritudo

εὐείδεια? ~~x~~ j'ai de notes avec — cf. ἀντὶ αἰσχρολογίας

αἰδώς de Off. 1, 35, 126 — αἰδῶ Epictet IV, 3, 2.

de off 1, 4, 14 eorum ipsorum quae aspectu sentiuntur nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, convenientiam partium sentit; quam similitudinem natura ratioque ab oculis ad animum transferens multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consiliis factisque conservanda putat.

fortis

Gener, lectus adolescens, unum annum tecum fuit; sodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt Cic. in Verr. 2, 20, 49. — honorable

is annum obire ei jussit qui viro fortissimo atque innocentissimo Sex. Peducaeo praetore habitus erat in Verr. 2, 56, 138

(Agyrion)
Agyrinenses, viri fortissimi, judicia se passuros esse dicebant in Verr. 3, 28, 68.

Illum viris fortissimis judicavimus putes concessisti remittere decumas non potuisse: te mulieri deteriorem ut remisisse praetores judicabunt in Verr. 3, 35, 82. — citoyens romains dépouillés ~~maltraités~~ par Sylla

Audistis Agyrinorum fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum querimonias ibid. 43, 103

considerandum est .. sitne viri fortis et boni civis esse in ea arte in qua cum summis honoribus imperiisque

330

usus est ... non est mi juris Cic.

ad Att 8, 3, 2

~~neque enim quivis horren~~
~~tia pilis ag~~ aude Caesaris in
victi res dicere .... cupidum, pater
optime, vires deficiunt .... at
tamen et justum poteras et scri
bere fortem Hor Sat 2, 1, 16.

fraus

toute action qui lèse le droit d'autrui

Cic. de Or. 2, 35 eadem facultate fraus hominum ad perniciem et integritas ad salutem vocatur.

Tusc. 1, 30, 72 qui in rep. violanda fraudes inexpiabiles conceperunt

de off. 1, 13, 41 duobus modis id est aut vi aut fraude fit injuria; fraus quasi vulpeculae, vis leonis videtur

Ulpien Dig. 50, 16, 131 aliud est fraus, aliud poena: poena est noxae vindicta: fraus et ipsa noxa dicitur et quasi poenae quaedam praeparatio

Cic. Phil. 5, 34 ~~pro Cluentio 33~~ censeo ut iis qui in exercitu M. Antonii sunt ne sit ea res fraudi, si ante Kal. Febr. ab eo discesserint

332

Liv. 21, 10, 6 ut publica fraus absit auctorem culpae deposcant

Liv. 8, 14, 1 crimen rebellionis a publica fraude in paucos auctores versum

~~[illegible]~~

~~Fusus~~

Cic. de or. 2, 15, 64 (in historia) verborum ratio et genus orationis fusum atque tractum et cum lenitate quadam profluens sine hac judiciali asperitate et sine sententiarum forensibus aculeis ~~[illegible]~~ persequendum est. Or. 20, 66 in his (dans l'histoire) tracta quaedam et fluens expetitur, non haec contorta et acris oratio. de or. 2, 38, 159 (Diogenes Stoicus) genus sermonis affert non liquidum, non fusum ac profluens, sed exile aridum concisum ac minutum.

Quint. 9,4,138 in locis ac descriptionibus leni ac fluentes numerus. 10,1,77 plenior Aeschines et magis fusus. 73 dulcis et candidus et fusus Herodotus.

Gens, gentilitas

Cic. Top. 6, 29 gentiles sunt inter se qui eodem nomine sunt — non est satis — qui ab ingenuis oriundi sunt. — ne id quidem satis est. — quorum majorum nemo servitutem servivit — abest etiam nunc — qui capite non sunt deminuti — Hoc fortasse satis est. Nihil enim video Scaevolam pontificem ad hanc definitionem addidisse

Jus gentilitatis (dans les lignages) Cic. de Or. 1, 39, 176. si intestato mortuus sit, eadem lex XII tabularum gentiles ad hereditatem vocat... totum gentilicium jus in desuetudinem abiit Gaius 3, 17

multi sunt etiam in hoc ordine qui sacrificia gentilicia illo ipso in sacello stato loco anniversaria factitarint Cic. de har. resp. 15, 32. Dianae sacellum in Caeliculo

La gens choisissait dans son sein un flamen (Dionys. 6, 269) pour présider au sacrifice. Minucia Naturia.

Pline paneg. 37, 2 manifestum erat quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent destringi aliquid et abradi bonis quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent

336

Silvanus Naevianus, Herculus Julianus, Diana Planciana, Valeriana (Orelli 1261). — Sacrarium de la gens Julia à Bovillae (Tac. Ann. 2, 41) Vediovei patrei Genteiles Juliei || lege Albana dicata — Dianae sacellum in vehiculo (Cic. de har. resp. 15, 32). — Clodius établit un sanctuaire pour la famille Clodia dans sa maison Cic. de domo 44, 116

Orelli 2880

autel à Bovillae

— sacrificium anniversarium quod recte fieri non possit nisi ipsus eo die ibi sit. C'est l'une des causes qui dispensaient le soldat de se présenter au jour où il était appelé par le consul (A. Gell. 16, 4, 4)

Caton de L. Veturio (Festus 344 b) equum ademit quod tu, quod inter fuit, sacra stata, sollemnia, capite sancta deseruisti. —

nominatif: Vediovis ou Vejovis ancienne divinité romaine identifiée à Apollon

gentilitas

Cic. de off. 1,17,55 : magnum est eadem habere monumenta maiorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia. — de legg. 2,22,55 : tanta religio est sepulcrorum ut extra sacra et gentem inferri fas negent esse : idque apud maiores nostros A. Torquatus in gente Popilia judicavit.

inscriptions sur des tombeaux ne de nomine exeat familiae Orelli 4386, 4387, 4395, 4403 etc.

Sepulcrum gentilicium Quinctiliorum Vell. 2,119,5 Domitiorum Suet. Nero 50 Lutatiae gentis Val. Max. 9,2,1 Serviliorum Cic. Tusc. 1,7,13. On y mettait outre les affranchis des clients et des amis (Cic. pro Arch. 9,22) — Julias, filiam neptemque, si

familiaria sepulcra sous l'empire

338

quid his auditis, rettulit [illegible]
ea mo inferri Suet. Octav. 101

Le tombeau était considéré comme une maison ubi diutius nobis habitandum sit (Petr. 71). Ils étaient construits comme une maison avec des pièces pour le mort et les réunions de la famille. On mettait avec le mort toutes sortes d'objets nécessaires à son usage.

Toutes les voies qui partaient de Rome étaient bordées de tombeaux (les plus beaux le long de la via Appia)× (qui ont été détruits au XVIe et au XVIIe siècle) — An tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? (Cic. Tusc. 1, 7, 13)

Sulla primus e patriciis Corneliis igni voluit cremari Cic. de leg. 2, 22, 57

in urbe sepeliri lex vetat (Cic. de leg. 2, 23, 58)

Gens

Cic. Top. 6 gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt

Suet. Ner. 1 Ex gente Domitia duae familiae claruerunt ~~Domitiorum~~ calvinorum et Aenobarborum.

Gradus

Cic. ~~or~~ de or. II, 61, 249 Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rem p. accepto et ob eam causam verecundanti in publicum prodire mater dixit: quin prodis mi Spuri? quotiescumque gradum facias totiens tibi tuarum virtutum veniet in mentem. Sen. de ira II, 35 a curru ad gradum reduci. Liv. 27, 16 ex aedilitate gradum ad censuram fecit.

Ov. met. 9, 42 Digredimur paulum rursumque ad bella coimus, inque gradu stetimus certi non cedere, eratque cum pede pes, junctus. Cic. de off. 1, 23 constantis est non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deici, ut dicitur.

Cic. ad Att. 4, 1 gradus

342

templo ab intima plebe

completi cum. Famil. 6, 7

scalarum gradus, si alios tollas

Or. Mil. 13, 141 totidemque

gradus distamus ab illo (Jupiter)

Cic. or. 18 annus annorum

gradus persequi Brut. 32

reliquorum oratorum ... aetatis

a gradus persequamur. Fam

3, 11 in omni vel honoris vel

aetatis gradu. Off. 1, 41 gradus

officiorum ut prima diis imm

ortalibus, secunda patriae, ter

tia parentibus, deinceps gradatim

reliquis debeantur. Vell. 2, 118, 2

gradus equestris. Suet. Galb. 3

Praeturae gradus

Lingua Manilius 2, 579 quattuor

a gradibus in a fila reducit (aequator)

ab aestu.

grade degré d'honneur. Il se
a dit qu'entre les ecclésiastiques
la Prêtrise est un grade fort
considérable (Richelet) dignité
degré d'honneur. Il est monté à un
nouveau grade. se dit aussi des
différents degrés que l'on acquiert
dans les Universités. Le baccalauréat
est un grade (Acad. 1762)

gravis, itas

sens moral

Dur, $\overset{\text{rude}}{\text{Liv.}}$ 29, 21 grave
edictum Caes. B. G. 1, 20 ne
quid gravius statueret. Suet.
Caes. 65 exactor gravissimus (rigide)
disciplinae. Cic. pro Caecina
§ gravitas judicii 24.
pro Murena 3, 6 ego... has
partes lenitatis et miseri-
cordiae, quas me natura
ipsa docuit, semper egi
libenter, illam vero gravi-
tatis (dureté) severitatisque
personam non appetivi.

gravis — itas
sens oratoire

Cic. de Or. 3, 45, 177 tum graves sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tenemus. Or. 16, 53 alii graves alii tenues, alii temperati volunt videri. 29, 101 is erit igitur eloquens... qui poterit parva summisse, modica temperate, magna graviter dicere. 31, 111. multae sunt eius totae orationes subtiles, ut contra Leptinem, multae totae graves, ut quaedam Philippicae... Iam illud medium quasi vult accipit et a gravissimo discedens eo potissimum delabitur. Clamores tamen tum movet et tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur

~~Etat moral~~

ἥρως, ἥρωος. dans Homère désigne les hommes de l'ancien temps, les princes, leurs serviteurs, même tous les Grecs qui combattirent ἥρωες Δαναοί (anapellant) Il 2, 110. 19, 34, 41, 78. — dans Hésiode (Opp. 158) désigne les hommes de la quatrième génération qui succomba devant Thèbes et Ilion — dans Pindare synonyme de ἡμίθεος. ἀντίθεος ἥρως Pyth. 1, 103. 2, 102. plus tard les fils d'un mortel et d'une déesse ou d'un dieu et d'une mortelle, ou les hommes qui ont reçu un culte après leur mort — dans les historiens les divinités locales subalternes, Ἀκάδημος par exemple — plus tard le défunt désigné dans les inscriptions. dans Dion Cassius 56, 41 = divus.

Virg. Ecl. 4, 15 Ille deum vitam accipiet divisque videbit permixtos heroas et ipse videbitur illis.
Hor. Od. 1, 12, 1. Quem virum

350

aut heroa lyra vel acri
tibia sumes celebrare Clio?
Quem deum! . Virg. Ecl. 4,26 at
simul heroum laudes et facta parentis
jam legere et quae sit poteris cognoscere virtus
En. 6,103 Aeneas heros. 169 fortissimus heros (Misenus)
12,723 Daunius heros. 1,196 dividit ... heros (Acestes)
Cic. Att. 14,6,1 ... illa
quidem cum heroibus nostris
(Brutus et Cassius) pro se nata
non incommodum. 1,17,9 heros
ille noster Cato

loin de nous les héros sans
humanité Boss.

Heroë a worthy, a demygod, one
whom his valour hath deified or
immortalized. — heroique heroicall
most worthie, noble, gallant, high
minded or valiant. Cotgr.

Héros ... homme d'une rare valeur
ou d'un rare mérite. homme qui
mérite d'être proposé en exemple. Richl.

✕ heroique — c'est un acte heroique
une entreprise heroiques .. grandes
de haut courage dessing magnanime
et valeureux est adiectif et propre
à signaler actes de guerre emprise
heroique, adventures chevalereuses et
perilleuses, et non point à d'autres efforts
d'autre qualité Nicot.

Heroë ou heros .. signifie l'un
de ceux qui ayant esté hommes
ce neantmoins par leurs hauts
faits et prouesses gagnoient entre
les peuples tel degré de reputation
qu'ils furent estimez dignes
d'estre deifiez après leur mort
.. dont est venu que heroë a esté
dit celuy (comme dit Servius) qui
est magnanime et de grand
effort et en prouesse un
demidieu. Nicot ✕

heros homme valeureux
aiant par ses prouesses
mérité le titre et le culte de demi
dieu chez les Paiens
heroique propre d'un
heros digne de la valeur
d'un heros Monet.

honestus
~~turpis~~

351

Cic. De off. I, 35, 126 natura … formam nostram reliquamque figuram in qua esset species honesta eam posuit in prompto, quae partes autem corporis ad naturae necessitatem datae aspectum essent deformem [turpem(c)] habiturae atque ~~faed~~ foedum? eas contexit atque abdidit

nie absolument ou partielle-
ment ce qui vient d'être
dit et ~~ajoute~~ annonce quelque
chose de différent

Plaute Most. 3, 1, 19 etiam négation absolue
fatetur de hospite? — immo
pernegat. Ter. Eun. 3, 5, 60
ubi? dominus? — immo
apud libertum Discum.
Cic. pro Mur. 12, 26 fundus
Sabinus meus est — immo
meus.

Pl. Cas. 2, 8, 19 ecquid gradation
amas nunc me? — immo
edepol me quam te minus.
Cic. pr. Rosc. Am. 16, 49
Quem hominem? levem?
immo gravissimum.

354

~~Cic. de le~~

Ter. Andr. 3, 3, 16 ... id oro te in commune ut consulas Quasi illa tua sit Pamphilique ego sim pater. — Immo ita volo itaque postulo ut fiat, Chremes. (Cic. de leg. 2, 10, 23 an censes... non necesse esse optimae reipublicae leges dare consentaneas? — immo prorsus ita censeo.) de Part. or. 3, 8 omnibusne igitur ex istis locis argumenta sumemus? — immo vero scrutabimur et quaeremus ex omnibus, sed adhibebimus judicium.

fortifie l'affirmation par opposition à un doute ou à une interrogation ~~négative~~ ~~ou simple~~

s'oppose à <u>non necesse</u>

Imperium

Cic. Caec. 18 Denique imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concesserimus ut ad verba nobis obediant, non ad id quod ex verbis intelligi possit ~~ix~~ obtemperent.

Cic. Phil. V, 16. Demus igitur* imperium Caesari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest.

de rep. I, 40 noster populus in pace et domi imperat et ipsis magistratibus, minatur, recusat, appellat, provocat; in bello sic paret ut regi.

Caes. de B.G. Orgetorix ... civitati (Helvetiorum) persuasit ... perfacile esse, cum

* par une lex curiata

356

victute omnibus praestaret totius Galliae imperio potiri.

Virg. En. I, 291 imperium Oceano, famam qui terminet astris Cic. Mar. Corn. 12 imperii finium propagatio. Hor. Od. 3, 5, 3 adjectis Britannis imperio gravibusque Persis. Laute 4. 1, 16 Immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore non p.t

industria

Cic. ad Brut. 1, 15 messala sancta industria est tantumque evigilat in studio ut non maxima ingenio, quod in summum est, gratia habenda videatur. Or. Cael. 19, 45 ingenium ~~industria~~ perspiciam si non aliter.x De l. Man. 1 nihil huc nisi perfectum ingenio elaboratum industria afferri oportere. ad Quirites 10 hoc vobis repromitto mihi in perferenda labore industriam non defuturam. Corn. Nep. ~~Ages.~~ 3 magna industria bellum apparavit

activité, soin, application
travail

x valet tamen ipsum suis viribus

pro Murena 4, 8-9

ineptus

Cic. de or. 2, 4, 17 ex omnibus Latinis verbis huius verbi vim vel maximam semper putavi. quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum quod non sit aptus idque in sermonis nostri consuetudine perlate patet. nam qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat aut eorum quibuscum est vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus esse dicitur. hoc vitio cumulata est eruditissima illa Graecorum natio.

infestus

passif.
Ci. pro Cluent.
si hujus salus ob eam causam
esset infestior, quod is meam
salutem atque vitam sua auctoritate
dia texisset. – Pro Rosc. Amer.
11 filii vita infesta, saepe
ferro et insidiis appetita. Pro
cons. 2. via barbarorum in-
cursionibus infesta. Phil 12,10
iter infestum et periculosum

Phil. 10,10 Gallia quam
sibi armis animisque infestam
inimicamque cognovit. verr
2,1,5 clamore populi R. in-
festo atque inimico excitatus
2,5,55 neve animo te iniquissimo
infestissimoque intuetur
Caes. B.G. 7,51 legionis
infestis contra hostes signis (en ordre d'attaque)

constiterunt. Livi 2, 20

Tarquinium infesto spiculo

petit, Tarquinius infenso

amit hosti.

innocens, innocentia

363

Cic. Tusc. 3, 8 innocentia quae apud Graecos usitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβειαν nam est innocentia affectio talis animi quae noceat nemini

Cic. Manil. 13 ac primum quanta innocentia debent esse imperatores. Sall. Cat. 54 cum strenuo virtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat.

insignia

Cic. Or. 39,134 Et reliqua ex collocatione verborum quae sumuntur quasi lumina magnum afferunt ornatum orationi; sunt enim similia illis quae in amplo ornatu scenae aut fori appellantur insignia, non quod sola ornent, sed quod excellant. Eadem ratio est horum quae sunt orationis lumina et quodam modo insignia: cum aut duplicantur &c

Brut. 79,275 verborum et sententiarum illa lumina quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio

de Or. 3,25,96 oratio conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus... ut sint quasi in ornatu disposita quaedam insignia et lumina

Cic. Agr. 2, 25 jugera sexcenta, ubi institui vineae possint.

Hor. A P 22 amphora coepit institui, currente rota cur urceus exit

Cic. de Or. I, 53 oraculum Rhetorem instituit filios arbitrari

Plaute Stich. 3, 1, 26 ubi coenas hodie, si hanc rationem instituis?

Cic. Att. 16, 13 historia nec institui potest nisi praeparato otio nec exiguo tempore absolvi. de Or. 2, 28 tu vero Antoni perge ut instituisti

Cic. de off. I, 25 qui summum bonum sic instituit[x] ut nihil habeat cum virtute conjunctum

[x] ὑποτίθεται ?

368

Cic. N. D. 2, 13 neque dici pt in ulla rerum institutione non esse aliquid extremum atque perfectum ad Att. 1, 17 sic ego conservans rationem institutionemque nostram tueor ut possum illam a me conglutinatam concordiam. N. D. 1, 4 cum plures graecis institutionibus eruditi de off. 1, 2, 7 omnis quae ratione suscipitur de aliqua re institutio debet a definitione proficisci. de off. 1, 3, 7 offi. sunt praecepta ... ad institutionem vitae communis spectare videntur

Sext. Empir. adv. math. VII, 428 (280, 3) ὅτι δ' ἀνεπίκριτόν ἐστι τὸ ὑγιὲς συνημμένον αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν στωικῶν διδασκάλων ἐν αἷς πολλὰς καὶ διαφώνους ... ἐκτίθενται τούτου κρίσεις. Diog. Laert. VII, 48 τὰ ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν εἰσαγωγικὴν τείνει τέχνην

inutilis

Cic. de off. II, 14, 49 seditiosum et inutilem civem C. Norbanum in judicium vocavit. III, 21, 82^x id quam injustum in patriam et quam turpe et quam inutile esset non videbat. III, 13, 57 nonne tot et alia plura nonne inutilium vitiorum subire nomina..

^x utile ei videbatur plurimum posse alterius invidia

ita

Cic. de or. 1, 51, 221 neque vult ita sapiens inter stultos videri ut ii qui audiant ineptum illum et Graeculum putent ~~... a cum stultos molestè ferunt~~

pro Manil. 3 et vestri imperatores ita triumpharunt, ut ille (Mithridates) pulsus superatusque regnaret

Liv. 1, 3, 5 pax ita convenerat ut Etruscis Latinisque fluvius Albula finis esset

jus civile, gentium

Dig. I, 1. 1. 9 quod quisque Gaius I, 1.
populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis; quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi ~~[illegible]~~ quo iure omnes gentes utuntur. Populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur.

lascivus

Cic. Fin. 2, 20, 65 non enim hilaritate nec lascivia nec risu aut ioco, comite levitatis, saepe etiam tristes firmitate et constantia sunt beati.

Sen. ad Helv. 18,4 usque ad Marcum blandissimum puerum; cuius non lacrimas illius hilaritas supprimat? .. quem non in jocos evocabit illa lascivia? Pacuv. ap. Cic. Div. 1,14 ut provectione laeti piscium lasciviam intuerentur

Virg. Ecl. 2, 64 Florentem cytisum sequitur lasciva capella. 3,64 malo me Galatea petit lasciva puella et fugit ad salices et se cupit ante videri. Hor. Sat. 1,3,133 vellunt

376

tibi barbam lascivi pueri AL 101 tristia moestum verba decent, ... ludentem lasciva, severum seria dictu.

Quint. 2, 5, 22 ne recentis hujus lasciviae flosculis capti voluptate prava deleniantur, ut praedulce illud orationis genus ... adamant 10, 1, 88 lascivus in herois quoque Ovidius. 93 Ovidius utroque (Tibullo et Properz) lascivior, sicut durior Gallus

laus

action, conduite louable,

<u>mérite</u>

Cic. pro Mur. 9, 19 magna laus et grata omnibus unum hominem elaborare in ea scientia ~~elaborare~~ quae sit multis profutura. Brut. 13 brevitas laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet

Virg. A. 1, 461 sunt hic etiam sua praemia laudi

Cic. Fam. 2, 4, 2 quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse elaborandum

Virg. 9, 252 quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus istis praemia posse rear solvi?

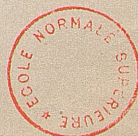

lenis, lenitas

Cic. de or. 2, 29, 129 haec trium partium (conciliare, docere, concitare) prima lenitatem, secunda acumen, tertia vim desiderat. Or. 16. elaborant alii in lenitate et aequabilitate et puro quasi quodam et candido genere dicendi

Quint. 10, 1, 44 sunt etiam lenis et nitidi et compositi generis non pauci amatores
9, 4, 130 alia lenius, alia concitatius dicenda sunt.

381

lentus

lente = doucement, lentement

flexible lenta viburna Virg.

~~Eg~~ B 1, 26 lento vimine texta G. 4, 34

visqueux glutine visco et pice

lentius Idae

tenace, opiniâtre ^(résistant) fera vivacitatis (vitalité)

adeo lentae ut ejectis interaneis (

d'interaneum, entrailles) diu pugnet

Pline 8, 27, 41 (§ 100)

quine s'émeut pas facilement, insensible, froid. ~~insensible~~ tu Tityre lentus

in umbra Virg B 1, 4

genus ridiculi patientis ac lenti Cic de Or: 2, 69

vestra potes lento pectore ferre mala Tib. 4, 11, 6

Hostibus eveniat lenta puella meis Prop 3, 6, 20

Eundem tum ad moenia Romana coloniae Annibalem lenti spectamus Liv. 22, 14

~~Hor.~~ vellere coepi Et prensare manu lentissima brachia ~~Hor.~~ ~~G.~~ Sat. 1, 9, 64

limatus

Cic. de opt. gen. 3, 9

(Lysias) quia et privatas ille plerasque et eas ipsas aliis et parvarum rerum causas scripsit, videtur esse jejunior, cum se ipse consulto ad minutarum causarum genera limaverit.

Or. 5, 20 subtiles quidam et presssa oratione limati.

Brut. 9, 35 nihil subtiliter dicit (Demosthenes) ... quo fieri possit aliquid limatius. de Or. 3, 8, 31 limatus alter (Cotta) et subtilis rem explicans propriis aptisque verbis ... Sulpicius ... verborum quoque ea gravitate et copia est ut unus ad dicendum instructissimus a natura esse videatur.

alia est illa cum veritas ipsa limatur, in disputatione subtilitas, alia cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio Cic. de off. 2, 10, 35

Liquidus

solido
crassaque conveniant liquidis
et liquida crassis Lucr. 4, 1252

ignis item liquidum facit aes
aurumque resolvit Id. 6, 266

liquidis immiti fontibus apros
Virg. ~~Ecl.~~ B 2, 59

modo cum fuerit liquidissima
caeli tempestas, perquam subito
fit turbida Lucr. 4, 168

numquid increpavit filium? —
tam liquidus est, quam liquida esse tempestas solet Pl. Most. 3, 2, 84

animus a se ipse dissidens
gustare partem ullam liquidae
voluptatis et liberae non potest
Cic. Fin. 1, 18

magnanimitas, magnus animus

+ espèce d'ἀνδρεία

Stobée (106) (φασὶ) μεγαλοψυχίαν (εἶναι) ἐπιστήμην ὑπεράνω ποιοῦσαν τῶν πεφυκότων ἐν σπουδαίοις τε γίγνεσθαι καὶ φαύλοις.

Cic. de off. 1, 20, 66 Omnino fortis ~~et magnus~~ animus et magnus duabus rebus maxime cernitur, quarum una in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum est nihil hominem nisi quod honestum decorumque sit aut admirari aut ~~oportere~~ optare aut expetere oportere nullique neque homini neque perturbationi animi nec fortunae succumbere. Altera est res ut cum ita sis affectus animo, ut geras magnas illas quidem et maxime utiles sed vehementer arduas ~~[illegible]~~

388

plerasque periculorum.

1, 4, 13 magnitudo animi ... humanarumque rerum contemptio 1, 43, 152 cum omnis honestas manet a partibus quattuor quarum una sit cognitionis altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis, haec in deligendo officio saepe inter se comparentur necesse est.

noblesse élévation dignité grandeur d'âme (Ac. 1835). magnanime qui a des sentiments élevés généreux (Ac. 1835). On ne peut assez louer la magnanimité de cette princesse la fortune ne pouvait rien sur elle — Boss. or. fun. de la reine d'Angl. que doit faire un prince magnanime qui veut combler d'honneurs un sujet qu'il estime Racine Esther 2, 5.

qui ne forme que de grands desseins (Rich.) magnanimité est une vertu qui se plaît à obliger dans les grandes choses et aux occasions importantes (Rich.)

malignus

II Plaute Bacch. 3, 2, 17 justus injustus, malignus, largus, commodus incommodus. Virg. A 6, 270 quale sub incertam lunam sub luce maligna est iter in silvis. G. 2, 179 difficiles terrae collesque maligni. A. 11, 524 angustaeque ferunt fauces aditusque maligni.

n'est pas dans Cicéron non plus que les dérivés

I Liv. 45, 39 ~~malign~~ male-dice ac maligne loqui Plin. ep. 9, 38 maligne legere librum aliquem Quint. 5, 3 sermonem cui malignitas initium dederit incrementum credulitas 11, 1, 24. quae non desierunt maligni carpere

Plaute Capt. III, 1, 5 Ita malignitate onerant omnes mortales mihi. (jour défavorable)

malin. qui prend plaisir à nuire à faire ou à dire du mal[x] — qui se plaît à dire ou à faire des choses malicieuses seulement pour s'amuser, se divertir. Il a l'esprit un peu malin mais qui a le coeur bon — fin, rusé Il est trop malin pour se laisser attraper. — un sourire malin, plaie, fièvre maligne

[x] Il est malin comme un vieux singe

391

mancipatio, mancipium

~~mancipium~~

Gaius 1, 119. (~~mancipatio~~) eaque res,

"Ita agitur: adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et praeterea alio ejusdem conditionis, qui appellatur libripens: is qui mancipio accipit rem tenens ita dicat: « hunc ego hominem ex jure quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaque libra, » deinde aere percutit libram idque aes dat ei a quo mancipio accipit quasi pretii loco

Ussing in XIX, p. mancipi us hunt tradita in Stalis

solo, tam rustica qualis est fundus, quam urbana qualis domus; item jura praediorum rusticorum, velut via, iter, actus, aquaeductus; item servi et quadrupedes quae dorso collove domantur velut boves, muli, equi, asini. ceterae res nec mancipi sunt.

mediocritas

Cic. off. 1, 25, 89 nunquam enim iratus qui accedet ad poenam mediocritatem illam tenebit quae est inter nimium et parum. off. 1, 39. Multi villarum magnificentiam imitati sunt: quarum quidem certe adhibendus est modus ad mediocritatemque revocandus. Hor. od. 2, 10, 5 auream quisquis mediocritatem diligit

Pascal pensées 6, 14. L'extrême esprit est accusé de folie comme l'extrême défaut; rien que la médiocrité n'est bon. Donnez-moi en sur la loi de Dieu. Il faut que je cherche une règle certaine qui conduise mes moeurs selon la

394

droite raison et réduire mes actions à la juste médiocrité! ×

Arnaud A. P. L.,
fuyez surtout fuyez ces basses jalousies … c'est un vice qui suit la médiocrité. Ac. il signifie aussi insuffisance du côté de l'esprit du mérite. Ac. dit dans le même sens des ouvrages d'esprit.

Boss. le Tellier ~~Dans~~. Dans les fortunes médiocres l'ambition comme tremblante se tient si cachée qu'à peine se connaît-elle elle-même. La Bruy. × Il nous affectons souvent de louer avec exagération des hommes assez médiocres — Ac. un homme médiocre un homme de peu d'esprit de peu de talent … de capacité relativement à la place qu'il occupe aux vues qu'il obtient aux prétentions qu'il annonce … précédé de … bien fort on a dit de ce qui est moins que médiocre

× Ac. Il faut garder la médiocrité en toutes choses il vieillit en ce sens 1835 On dit ~~plutôt~~ aujourd'hui Il faut garder un juste milieu 1878

mens, animus

Cic. Tusc. 2,5. mens cui regnum totius animi a natura tributum est. De Fin. 5,12 animus ita est constitutus ut et sensibus instructus sit et habeat praestantiam mentis in qua est mirabilis quaedam vis rationis et cognitionis et scientiae virtutumque omnium. Plaut. Ast. 2,1,6 differor distrahor diripior: ita nubilam mentem animi habeo. Lucr. 4,758 cum somnus membra profudit mens animi vigilat. Caes. B. G. III, 19,6 ~~6,79~~ ut ad bella suscipienda Gallorum alacer et promptus est animus, sic mollis ac minime resistens ad calamitates perferendas mens eorum est.

modestie —

vertu qui nous enseigne à nous tenir avec retenue et à nous conduire avec discrétion dans toutes nos actions R. jeune fille fort modeste R.

modération, retenue dans les sentiments et dans tout ce qui paraît au dehors. Il a toujours gardé une grande modestie dans ses habits et dans toute sa conduite Ac.

il a prend aussi 99 ba pour 1694 pudeur — 1762

retenue dans la manière de penser et de parler de soi ~~(Ac. 1835)~~

et signifie aussi modération, retenue

398

Il est d'une grande modestie dans,
le régime, dans sa conduite
Ac. 1885-78

399

Modestia

considerandum est de partibus modestiae et 1° de humilitate et superbia quae ei opponuntur 2° de studiositate et curiositate ipsi opposita 3° de modestia secundum quod est in verbis vel in factis × 1° de modestia secundum quod est circa exteriorem cultum q° 161

× secundum quod consistit in exterioribus corporis motibus q° 168

S. Thomas

modestia

de Off. 1, 40, 142 = εὐταξία
scientia opportunitatis idoneorum
ad agendum temporum

ad Her. 3, 2 rectum di-
viditur in prudentiam, justitiam
fortitudinem, modestiam ...
modestia est in animo conti-
nens moderatio cupiditatum

Cic. de inv. 2, 54 temperantiae
partes sunt continentia, cle-
mentia, modestia ... modestia
est per quam pudor honestus
(curam vel caram codd.) ~~atque~~ et
stabilem comparat auctoritatem

Phil 2, 5 ... cum in
omni vita, tum in dicendo
moderationem modestiamque
cognostis. ad Att. 7, 1 Cicerone

Stobaeus 108 αἰδημοσύνη
ἐπιστήμη εὐλαβητική
ὀρθοῦ ψόγου

402

propter humanitatem et
modestiam malo salvum
quam propter usum meum
Piso 4 severitas amoena
magistra pudoris et modestiae

Nep. Ag. 4 tanta modestia dicto audiens fuit
jussis absentium magistratuum
ut si privatus in comitio
esset Spartae Caes. B. G. 7/52
non minus se in milite
modestiam et continentiam
quam virtutem et animi
magnitudinem desiderare

momentum

Cic. quatuor omnia gignentia corpora quasi partita habent inter se ac divisa momenta.

Hor. ~~Ca~~ Sat. 1, 1, 7 horae momento aut cita mors venit aut victoria laeta. Sen. Q. N. 3, 27 momento fit cinis, diu silva

Ov. met. 10, 376 animus nutat huc levis atque illuc momenta que sumit utroque. Liv. 3, 12 juvenis egregius proximum momentum rerum ejus civitatis in quamcunque venisset

Plin. 31, 3, 21 nullo pene momento ponderis aquae inter se distant. 30, 11, 28 morbo regio

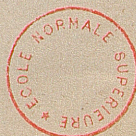

repetunt sordes aurium aut nummorum pondere denari pondere cum nummi momento...

Ter. Andr. 1,5,31 dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur

Cic. Acad. 1,12 cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur.

pro Mur. 41 si quid habet aut momenti gravitatis aut auctoritatis confirmatio mea. 1 Catoni diligentissime perpendenti momenta offi-ciorum omnium respondebo

mons

= chaîne de montagnes

Caes. B. G. monte Iura altissimo qui agrum Helvetium a Germanis dividit Caes. B. G. 1, 2, 3.

umbrosis mediam qua collibus Apenninus erigit Italiam, nullo qua vertice tellus Altius intumuit propiusque accessit olympo. Mons inter geminas medius se porrigit undas Inferni superique maris, collesque coercent Hinc Tyrrhena vado frangentes aequora Pisae, Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon Lucain 2, 396

Apenninus mons Italiae amplissimus perpetuis jugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum Plin. 3, 48

montes Libernam et Turis 4, 105 Pline

ad Pyrenaei montis excursum 4, 105

Pyrenaei montes Hispanias Galliasque disterminant 3, 30.

quantus Athos aut quantus Eryx aut ipse coruscis cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali vertice se attollens pater Apenninus ad auras Virg. A 12, 701

Pyrenaeos montes Caes. B. G. 1, 1, 6

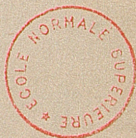

406

Pyrenaeum 6, 218. saltus Pyrenaeus 4, 108 Pyrenaei promontorium, iuga 4, 110 Pyrenaei promontoria 4, 118 radix 3, 22 ad Pyrenaeos montes 2, 244 in Pyrenaeis montibus 31, 4 e Pyrenaeo 3, 32 a Pyrenaeo 4, 112

Monumentum

tibi omnia ma.. tradidit, nec sibi quidquam paternum ne monumenti quidem causa clam reservavit pro Mur. Am. 50, 126

equitibus Campanis civitas Romana data est, monumentoque ut esset aeneam tabulam in aede Castoris Romae fixerunt Liv. 8, 11, 16

vos monumenta commonefaciam bubulis Pl. Stich. 1, 2, 6

virum ibi esse ... C. Marium se victori provinciae tradidisse ut te in monumentum suum[x] deducerit de Div. 1, 59 28, 59 — [x] le temple bâti par lui

(aedes Castoris) monumentum illa amplitudine, illo opere in Verr. 1, 50, 131 — certains édifices publics ou particuliers qui imposent par leur grandeur ou leur ancienneté (Ac. 1835)

M. Marcelli et P. Africani monumenta in fanis religiosissimis et urbibus sociorum atque amicorum non dubitarit auferre in Verr. 1, 4, 11 — statues

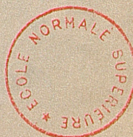

408

(Clodius) in monumentis maiorum suorum sit interfectus ... proinde quasi Appius ille caecus viam muniverit ... ubi impune posteri sui latrocinarentur pro Mil. 7, 17

non meum monumentum (non enim illud manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat) monumentum vero senatus hostili nomine ... inustum esse passi sunt. Fam. 1, 9, 15.

la maison que le Sénat lui avait fait construire

part de butin qui revenait au général, et qui servait à construire quelque édifice public

sepultus est in monumento avunculi sui Nep. Att. 22

monumenta rerum gestarum et vetustatis exempla oratori nota esse debent de Or. 1, 46, 201.

laus quae non poetarum car-
celebrare
minibus, non annalium monumentis celebratur pro Rab. Post. 16, 43

facta et consilia fortium et sapientium cum improborum ignominia sempiternis monumentis prodere de Leg. 1, 24, 63

mox

Plaut. Capt. 1, 2, 91 ad fratrem quo ire dixeram mox iero. Cic. ad Att. 10, 4 praeiit villam meam Curio, iussitque mihi nuntiari mox se venturum. De Div. 1, 23, 47 discedo parumper a somniis, ad quae mox revertar. Suet. Ner. 6. C. Caesar rogante sorore ut infanti quod vellet nomen daret, intuens Claudium patruum suum a quo mox (12 ans après) principe Nero adoptatus est, eius se dixit dare.[x] Quint. 5, 10, 120 sed dicta sunt omnia antequam praeciperentur: mox ea scriptores ~~collecta~~ observata et collecta ediderunt. 12, 10, 49 nihil posteritati mandarique mox litteris reliquisse.

[x] Tib. 23 ne ullo mox sermone dignatus est

nempe

en réponse à une interr.

gath'on = naturellement,

évidemment, précisément,

ce n'est pas autre chose, un autre homme que

Cic. Phil. 1, 7, 18 Or.

Pompeii tertius consulatus

in quibus actis constitit?

nempe in legibus. × Phil. 10, 5, 6

legiones abducis a Bruto.

quas? nempe eas quas

ille ab Antonii scelere aver

tit. pro Lig. 3, 7 apud

quem igitur hoc dico? nempe

apud eum, qui quum hoc

sciret, tamen me, antequam

vidit, reipublicae reddidit.

× pro Milone 6, 15 quid

ergo tulit? nempe ut

quaereretur. de Orat.

1, 38, 175. 57, 244.

~~Horace~~ nervi nerfs
~~Odes 1, 18~~

Cels. 8, 1 ossa validis musculis nervisque constricta. Plin. 20, 22, 92 Lini semen musculos nervos articulos cervicum duritias mitigat. Cels. 8, 1. maxillae alter processus sub conjugali subit, et super id temporum musculis illigatus. ~~m me~~ Miracles de S. Loys (XIIIe s.) Les nerfs de ladite jambe étaient contrez. mme de Sévigné 5 août 1676 Ils ont été tellement frappés de la frayeur que leur a donnée notre canon que les nerfs du dos qui servent à se tourner et ceux qui font remuer les jambes pour s'enfuir n'ont pu être excités par la volonté d'acquérir de la gloire.

νεῦρον ligament tendon Arist. hist. anim. III, 5. cf. 515 b 21 πλεῖστα δ' ἐστὶ νεῦρα περὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας καὶ πλευρὰς καὶ ὠμοπλάτας καὶ περὶ τὸν αὐχένα καὶ τοὺς βραχίονας.
— σάρξ = la partie rouge des muscles.

Aristot. Probl. V, 40. 885a37

a 38 συντάσεις ἐμποιοῦσι

τοῖς νεύροις καὶ τοῖς μυσί. Theocr.

22, 48 ἐν δὲ μύες στερεοῖσι

βραχίοσιν ἄκρον ὑπ' ὦμον

ἕστασαν. Plin. 34, 8, 19 hic

(Pythagoras Rheginus)

primus ~~ne~~ nervos

et venas expressit capillumque

diligentius.

D.L.
43

VII, τὴν διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἴς τε τὸν περὶ τῶν ~~φαντα-σιῶν~~ σημαινομένων ~~τόπον~~ καὶ τῆς φωνῆς τόπον ... καὶ ἐν ᾧ δείκνυται ἡ ἐγγράμματος φωνὴ καὶ τίνα τὰ τοῦ λόγου μέρη καὶ περὶ σολοικισμοῦ καὶ βαρβαρισμοῦ καὶ ποιημάτων καὶ ἀμφιβολιῶν καὶ περὶ ἐμμελοῦς φωνῆς καὶ περὶ μουσικῆς καὶ περὶ ὅρων κατά τινας καὶ διαιρέσεων τόπον

nitor, nitidus

Cat. 66, 3 flammeus ut alis rapidi nitor. Virg. G. 1, 467 caput obscura nitidum ferrugine texit

Cic. Or. ~~36~~ 11, 36. In picturis alios horrida, inculta, abdita et opaca, contra alios nitida laeta, collustrata delectant. Virg. G. 3, 437 cum positis novus exuviis nitidusque juventa. Cic. Cat. 2, 10 quos pexo capillo nitidos videtis. Hor. 1, 7, 83 ex nitido fit rusticus

Cic. ~~T~~ de Or. 1, 18, 81 (les philosophes qui ont bien écrit ainsi) nitidum quoddam genus est verborum et laetum sed palaestrae magis et olei quam huius civilis turbae ac fori.

de Or. 3, 14, 51 ita de horridis rebus (préceptes d'élocution et de prononciation) nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quaedam est oratio tua (L. Crassus).

420

Or. 32, 115 lucc (la dialectique)

tenenda sunt oratori ...
sed quod ma sponte squalidiora sunt, adhibendus erit in iis explicandis quidam orationis nitor Quint. 8, 3, 49 sordidum niti do diversum est. 10, 1, 113 Asinius Pollio a nitore et iucunditate Ciceronis ita longe abest ut videri possit saeculo prior

notatio

Cic. Top. 8, 35

Multa etiam ex notatione sumuntur; ea est autem, cum ex vi nominis argumentum elicitur; quam Graeci ἐτυμολογίαν appellant, id est, verbum ex verbo, veriloquium: nos autem novitatem verbi non satis apti fugientes genus hoc notationem appellamus quia sunt verba rerum notae. Itaque hoc idem Aristoteles σύμβολον appellat, quod Latine est nota... Multa igitur in disputando notatione eliciuntur ex verbo; ut ... cum ipsius postliminii vis quaeritur et verbum ipsum notatur: in quo Servius noster, ut opinor, nihil putat esse notandum, nisi post, et

De interpr. 1, 16a3. ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ.

liminium productionem
esse verbi volt, ut in
finitumo, legitumo, aedi-
tumo et (?) non plus
inesse tumum quam in
meditullio tullium; Scae-
vola autem P. F. junctum
esse putat verbum ut sit
in eo et post et limen.

notio

Genus est notio ad plures differentias pertinens. Forma est notio cujus differentia ad caput generis et quasi fontem referri potest. Notionem appello ~~quod~~ quam Graeci tum ἔννοιαν tum πρόληψιν ~~dicunt~~. Ea est insita et ante percepta cujusque formae cognitio enodationis indigens Top. 7, 31

Simul autem cepit intelligentiam vel notionem potius quam appellant ἔννοιαν illi videtque... de Fin 3, 6, 21

neque fieri potest ut eorum rerum insitas et quasi consignatas in animis notiones quas ἐννοίας vocant haberemus, nisi... Tusc 1, 24, 57

definitiones declarant communes notiones Tusc. 4, 24, 53

Quae enim istarum definitionum non aperit notionem nostram quam habemus omnes de fortitudine tectam et involutam Tusc. 4, 24, 53

notitia

Involutae rei notitia definiendo aperienda est Or. 33, 116

notitiae rerum quas Graeci ἐννοίας vocant Ac. pr. II, 10, 30

natura ingenuit sine doctrina notitias parvas rerum maximarum de Fin. 5, 21, 59

nullum est animal praeter hominem quod habeat notitiam aliquam Dei de Leg. 1, 8, 24

Plut. pl. IV, 11 τῶν δ' ἐννοιῶν αἱ μὲν φυσικῶς γίνονται ... καὶ ἀνεπιτεχνήτως· αἱ δ' ἤδη δι' ἡμετέρας διδασκαλίας καὶ ἐπιμελείας

artis est ad ea principia quae accepimus consequentia exquirere Fin. 5, 21, 59

Diog. Laert. 7, 53 φυσικῶς δὲ νοεῖται δίκαιόν τι καὶ ἀγαθόν. ἔστι δὲ ἡ πρόληψις ἔννοια φυσικὴ τῶν καθόλου. καὶ αὐτήν τε τὴν ἐπιστήμην φασὶν ἢ κατάληψιν ἀσφαλῆ ἢ ἕξιν ἐν φαντασιῶν προσδέξει ἀμετάπτωτον ὑπὸ τοῦ λόγου. οὐκ ἄνευ δὲ τῆς διαλεκτικῆς θεωρίας τὸν σοφὸν ἄπτωτον ἔσεσθαι ἐν λόγῳ.

noto

Columell. 8, 11 notare ova atramento marquer

Ov. am. 1, 7, 60 notare ungue genas

notare aliquod vitium multis nominibus Cic. de am. 93 (Latius) qui cultura carere in quibus vesatus nominibus notarit novis de fin. 3, 2, 4 haec enim videntur quae notant et designant (turpitudinem) aliquam non turpiter de or. 2, 236 notatio et animadversio naturæ artis describitur signis ad Her. 4, 64 his tribus generibus honestorum notatis, sequitur quartum Cic. de fin. 2, 47

Cic. in Verr. actio pr. 40 ut discoloribus signis juratorum nomina désigner — intendi notavimus — quae quidem ceroma miniata tua erula notanda sint ad Att. 1, 7, 15

multiis haec notata sunt tabis latinis quam graecis Cic. Verr. 3, 9 — notatio = étymologie Top. 8, 35

caractériser

quae observata sunt in arte dicendi haec ab hominibus peritis animadversa ac notata sunt Cic. de or. 1, 109 observatis ac notatis signis de div. 1, 34. Arabes cantus avium volatusque notaverunt de div. 1, 42, 94. Chaldaei animadverterunt

remarquer, distinguer

numerum in cadentibus guttis notare possumus in amni praecipitante non possumus Cic. de or. 3, 48, 186.

ac notant ea sidera quae cli.

de Div. 2, 91. notatio natura

et animadversio peperit artem Dr.

183. Tum sunt notanda genera

ea et ad certum numerum parvi-

tatemque revocanda de Or. 1, 42,

189

431

Novus

Liv. 7, 7 novis veteribus
cibus adjungitur. Ov. M. 9, 266
novus serpens.

Cic. Tusc. 1, 18 adeptus es
quod non multi homines novi,
amisisti quae plurimi homines
nobilissimi

Cic. Lael. 19 nemo est qui
non eo quo consuerit libentius
utatur quam intractato et novo

Ter. Adelph. 4, 7, 3 flagitia
ingentia, nova, capitalia. Nep. Eum. 8 statuit sibi
Virg. Ec. 3, 86 Pollio et ipse
facit nova carmina. G. 4, 357
huic percussa nova mentem
(d'Aristée)
formidine mater. En. 2, 228
tum vero
~~Tremefacta~~ novus ~~E~~ per pectora cunctis
insinuat pavor.

aliquid sibi novi consilii
esse capiendum

Liv. 22, 14 si hoc modo ~~novus Camillus~~
in Furius recipere urbem
voluisset quo hic novus
Camillus (Fabius Cunctator)..
Italiam ab Hannibale
recuperare parat

Son père Icare l'aura contrainte d'accepter un nouvel époux Fen. Tél. VII

Les Romains avaient à peine dompté les Carthaginois qu'ils attaquèrent de nouveaux peuples Montesquieu Rom. 5.

nullum esse

Pl. Bacch. 2, 2, 16 anima est amica amanti: si abest, nullus est.

Ter. Hec. 4, 1, 6 nullus sum Andr. 3, 4, 20 nullus sum Phorm. 1, 4, 1 nullus es, Geta, nisi jam aliquod tibi consilium celere reperis

Cic. Q. Fr. 3, 4 sed vides nullam esse rempublicam, nullum senatum, nulla judicia, nullam in ullo nostrum dignitatem

obtinere

Pl. Cas. 3, 5, 16 obtine (meas) aures, amabo

Cic. Phil. 2, 19 num quidque domum tum obtinebat

Liv. 29, 27 noctem insequentem eadem caligo obtinuit

Caes. BG 1, 7 legationis Numeius et Verducius principem locum obtinebant

Cic. Tusc. 1, 16 proverbii locum obtinet

Caes. BG 1, 3 pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat

Caes. BC 1, 30 Sardiniam obtinebat M. Cotta, Siciliam M. Cato. Cic. Att. 1, 21 ex qua insula nummus nullus, me obtinente, erogabitur. Cic. de or. 1, 11, 45 Academiam Charmadas et Clitomachus

et Aeschines obtinebant

Cic. pro Quinct. 9 obtinere jus suum contra aliquem
Att. 7, 25 malas causas semper obtinuit, in optima concidit. Fam. 1, 8 eo tu consule omnia quae voles obtinebis. Cic. Leg. 1, 22 obtinere et adipisci

Cic. de Fin. 2, 28 Stoici se posse putant duas contrarias sententias obtinere

Cic. Tusc. 5, 41 lex quae in Graecorum conviviis obtinetur

odiosus

Plaut. Ps. 1, 1, 28 odiosus mihi es. Lege vel tabellas redde. Truc. 4, 1, 7 dona odiosa ingrataque. Terent. Phorm. 5, 7, 44 si sic odiosu' pergitis. Cic. Att. 6, 3. odi enim provinciam; et hercule nihil odiosius, nihil molestius. de fin. 1, 14 cupiditatum talium odiosum et molestum est carere. de off. 1, 36 palaestrici motus saepe sunt odiosiores. Or. 8 nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat.

Ter. Hec. 1, 2, 48 Sumtuoso [?] atque odio denique effecit senex. Pl. Asin. [?] 2, 4, 10 Odio hercle, jam hic me abegerit suo odio. 5, 2, 71 me quidem miserum odio enecavit. Hor. Sat. 1, 7, 6 Persius... durus homo atque odio qui posset vincere Regem.

Cic. Att. 16, 2. Caesarem perturbatum quod intelligeret ea apud ipsam plebem offendisse de aerario. Corn. Nep. Alc. 2 neque in eo solum offenderat, quod patriae male gesserat, sed etiam quod amicitiae fidem non praestiterat.

Cic. Att. 9, 2 magna in offensa sum apud Pompeium. Coelius Cic. Fam. 8, 16 offensam subire.

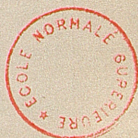

Officium

malo coactus qui suum

Ter. Ad. 1, 1, 44 officium facit, dum id rescitum iri credit tantisper cavet

~~suum fallere~~ Plaut. Trin. 3, 2, 71 meminisse officium suum

Cic. Off. 1, 9 officium suum deserere. ×Pl. ep. 1, 9 officio togae virilis interfui.

~~Cic. Fam.~~ Caes. de B. C. 3, 5 toti ... officio maritimo Bibulus praepositus cuncta administrabat

×Cic. ~~Fam 13, 21~~ Verr. 2, 1, 24 homines Lampsaceni summo in omnes cives Romanos officio

Cic. Fin. 3, 27 Est autem officium (καθῆκον) quod ita factum est ut ejus probabilis ratio reddi possit. Cf. d. off. 1, 3, 8

καθῆκον φασιν εἶναι ὃ πραχθὲν εὔλογόν τιν' ἔχει ἀπολογισμόν Diog. VII, 107 ὁρίζεται δὲ τὸ καθῆκον τὸ ἀκόλουθον ἐν ζωῇ ὃ πραχθὲν εὔλογον ἀπολογίαν ἔχει. τοῦτο διατείνει δ' εἰς τὰ ἄλογα τῶν ζώων· ἐνεργεῖ γάρ τι κἀκεῖνα ἀκολούθως τῇ αὐτῶν φύσει· ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν ζώων οὕτως ἀποδίδοται τὸ ἀκόλουθον ἐν βίῳ. Stob. Ecl. mor. 158.

Quint. 3, 4, 6 omne oratoris officium aut in judiciis est aut extra judicia. 2, 21, 12 de bono ... disserere philosophiae officium esse. 12, 10, 40 verbis

442

solum naturae est offici um

attributum nescire causibus.

(grammatica)

2, 1, 2 declamare officii mi

Ducunt

il les doit penre (prendre) et emprisonner, de son office (Beaumanoir XIIIe s.) rendre l'office d'amitié qu'il devoit Amyot. Philop. a Marc 6. Il servit tourner les affaires des Carthaginois, lesquelz pour cest office luy estoient amis Amyot Timol. 2

× le juge a interrompu d'office

faire quelque chose d'office. — Il est de l'office d'un bon citoyen de … tous les offices de la vie civile. C'est l'office d'un bon père. Cicéron a fait un traité des offices — accordez-moi vos bons offices. rendre de mauvais offices

admettre à l'office

Académie

(Richelet)
Il faut avoir des provisions du roi pour laquelle

× office charge (avec juridiction). office de connétable, de Maréchal de judicature de notaire
la vénalité des offices — fonction
— Il n'a plus de secrétaire
un de ses domestiques en fait l'office. mon estomac ne fait plus son office

ornatus (aptu)

= κοσμιότης

de off. 1, 35, 126 decorum illud … positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem apto. 1, 27, 93 sequitur ut de una reliqua parte honestatis dicendum sit, in qua verecundia (αἰδώς) et quasi quidam ornatus vitae (κοσμιότης) temperantia (ἐγκράτεια) et modestia (εὐταξία) omnisque sedatio perturbationum animi et rerum modus cernitur

ornare etc (style figures)

×

Orator 24, 80. Supellex est … quodammodo nostra quae est in ornamentis alia rerum alia verborum ornatus autem verborum duplex, unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis usitatisque verbis quod aut optime sonat aut rem maxime explanat in alienis aut collocata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat manente sententia. nam sententiarum ornamenta, quae permanent etiamsi verba mutaveris sunt illa quidem permulta sed quae emineant pauciora. ergo ille tenuis orator, modo sit elegans

cf. d. or. ~~III~~ 37, 99.

× Topica 8, 34. Cum de ornamentis verborum sententiarum praecipitur, quae vocant σχήματα

Brut. 37, 141 σχήματα enim quae vocant Graeci ea maxime ornant oratorem eaque non tam in verbis pingendis habent pondus quam in illuminandis sententiis

translatum aut factum ab ipso aut novum inventum vesutiloquens aut …
× grandior uber, opinabar, d. or. III, 38, 153
at quantasjam proles, suboles
oratio videtur esse nuncupare

(πάρισα, ὁμοιοτέλευτα) si aria paribus relata et similiter conclusa eodemque pacto cadentia et immutatione litterae quaesitae venustas Or. 84

quam (legem) non didicimus accepimus legimus verum ex natura ipsa arripuimus hausimus expressimus pro Mil. 4, 10

ineptum amentium haud amantium παρονομασία

446

ne in faciendis verbis

erit audax et in transfe-

rendis verecundus et parcus

in priscis, reliquisque

ornamentis et verborum et

sententiarum demissior ~~25, 85~~ translatione

fortasse inclinabit quo frequentissime

sermo omnis utitur non modo

urbanorum sed etiam rusticorum

25, 85 illa utetur verbis quam ~~translationum lumina~~

~~assumet~~ antiquissimis translationibus

quam mollissimis. etiam illa

sententiarum lumina assumet quae non

erunt vehementer illustria. non

faciet rem publicam loquentem

nec ab inferis mortuos excitabit

nec acervatim multa frequentans

una complexione devinciet.

de or. II, 165 si olim,

M. Catone mortuo, pupillum

senatum quis relictum diceret

paulo durius sit, at ita dicam

pupillorum aliquanto mitius.

Cic. de or. I, 15, 64 is orator erit hoc tam gravi dignus nomine qui quaecumque res inciderit quae dictione explicanda prudenter et composite et <u>ornate</u> et memoriter dicat cum quadam actionis etiam dignitate. 42, 187 in hac denique ipsa ratione dicendi excogitare <u>ornare</u> disponere meminisse[x] ignota quondam omnibus et diffusa late videbantur. 16, 70 est finitimus oratori poeta, numeris astrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius ac paene par.

[x] agere

448

11, 48 in oratoris nihil vis esse nisi composite ornate copiose loqui. 12, 53 unum erit .. quod ii qui bene dicunt afferunt proprium, compositam orationem et ornatam et artificio quodam et expolitione distinctam.

de orat. III, 37, 149 est quidam ornatus orationis qui ex singulis verbis est alius qui ex continuatis coniunctisque constat. 52, 199 exposui .. quae maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar. dixi enim de singulorum laude verborum, dixi de coniunctione eorum, dixi de numero atque forma.

Brut. 37, 141 .. in totidem ornamentis et conformationibus .. σχήματα enim quae vocant Graeci ea maxime ornant oratorem, eaque non tam in verbis pingendis habent pondus quam in illuminandis ~~~~ sententiis

ornare- ates -amenta ornate (rhétorique) éloquence

Cic. de Or. III, 14, 53 qui
dans un ordre net logique clairement
distincte, qui explicate, qui
abundanter, qui illuminate
et rebus et verbis dicunt, ii
sunt qui dicunt ornate; qui
idem ita moderantur, ut rerum
ut personarum dignitates
ferunt, ii sunt in eo genere
laudandi quod ego aptum
nomino. I, 6, 23 ... neque ea
interpretatione mea aut
ornatius explicari aut
planius exprimi possint.
10, 41 ornati homines in
dicendo et graves.x 4, 3 ~~oradju~~-
menta et ornamenta dicendi
~~II, 48 sin oratoris nihil~~ vis
~~ac nihil composite~~ II, 49
in dicendo mavis atque ornati

x 12, 54 hoc est proprium
oratoris... oratio gravis et
ornata.

x 32, 144 audieram quae de
orationis ipsius ornamentis tra-
derentur: in qua praecipitur primum
ut pure et latine loquamur;
deinde ut plane et dilucide; tum
ut ornate; post ad rerum digni-
tatem apte et quasi decore.

450

fuerunt. 12, 51. orator dicat melius et ornatius quam ipse ille eius rei inventor atque artifex ~~st. hoc et proprium orationis~~ ~~oratio~~ 14, 62 nec ... non ... ipse ornate de aliquo officio copioseque dixisset. 15, 67 de ea (re) multo dicat ornatius quam ille ipse unde cognovit. 69 etiam si non didicerit tamen poterit si quando opus erit ornare dicendo. 51, 221 ea quae vulgo expetenda atque optabilia videntur amplificat atque ornat.

ornatus
cf insignia

Cic. pro domo 43, 111
simulacrum ad ornatum
aedilitatis suae deportavit

453

otium

exemption d'inquiétude
quant aux affaires publiques

nihil est tam populare quam
pax, tranquillitas, otium Cic
de leg. agr. 2, 37

tota Africa tantum otium
addidit, ut nullum in ea bellum
videretur multis annis fuisse
Nep. Amilc. 2

maximo bello tantum otium
toti insulae conciliavit, ut..
Nep. Timol. 3.

multitudo insolens belli
diuturnitate otii Cic. b. c. 2, 36.

pacatus

Caes. B. G. 1, 6, 2 Allobrogum qui nuper pacati erant

Cic. pro lege 2 in provincia pacatissima. Caes. B.G. 5, 57 Morini quos Caesar in Britanniam proficiscens pacatos reliquerat. B c 1, 7, 6 hortatur cuius imperatoris ductu ... omnem Galliam Germaniamque pacaverint ut eius dignitatem ab inimicis defendant

Cic. de prov. consul. 13, 32 C. Pomptinus ... proeliis fregit eosque domuit

Patientia

~~Horace odes I, 7, 10~~

Cic. de inv. 2, 54 patientia est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio

Hor. Ep. 1, 7, 40 remigium patientis Ulixei. odes I, 7, 10 patiens Lacedaemon. Virg. G. 2, 472 et patiens operum exiguoque assueta juventus.

Patience vertu qui fait supporter les adversités les douleurs les injures les incommodités etc. avec modération et sans murmurer. se dit aussi du calme avec lequel on attend ce qui tarde à venir ou a se faire. Persévérance à faire une chose malgré la lenteur des progrès les difficultés les obstacles les dégoûts. Acad.

Patriciens, plébéiens

Populi appellatione universi cives significantur, connumeratis etiam patriciis; plebis autem appellatione sine patriciis ceteri cives significantur Gaius 1, 3 Mév. 73

In populo omnis pars civitatis omnesque ejus ordines continentur, plebes vero ea dicitur, in qua gentes civium patriciae non insunt A. Gell. 10, 20, 5.

patriciatus (rang de patricien) Suétone Aug. 2

La dénomination de patres s'applique soit aux patriciens Cic. de rep. 2, § 37, 63 ut[x] plebi ~~cum~~ et patribus ~~connubium esset~~ connubia essent... sanxerunt Liv.[x] 4, 1 ~~connubium~~ de conubio patrum et plebis ... C. Canuleius ... rogationem promulgavit 2, 23, 15; 3, 31; 4, 43; 6, 41, 42 — soit aux sénateurs cum eam consules ad patres detulerunt Liv. 3, 28. Le nom

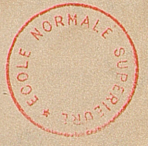

honorifique donné aux séna-
teurs a été ~~transporté~~ appliqué
aux citoyens ~~&~~ qui le ucrataient
anciennement et aux familles
patricii, gentes patriciae, les
citoyens sénatoriaux les familles
sénatoriales

Cic. de rep. 2, ~~XX~~ 12, 23.[x] Liv.
1, 8 Thes. Romul. 13. Ro-
mulus nomma aux sénateurs qui
furent appelés patres, et leurs
descendants patricii. Tarquin
l'ancien duplicavit illum
pristinum patrum numerum
et antiquos patres majorum
gentium appellavit, quos
priores sententiam rogabat
a se ascitos minorum Cic.
de rep. 2, 20 Patricias lineas
ait... eos appellari solitos
qui nunc ingenui vocantur (Festus)

x ~~cum~~ ille Romuli senatus
qui constabat ex optimati-
bus quibus ex tantum tribuisset
ut eos patres vellet nominari
patriciosque eorum liberos
Liv. 1, 8, 7 centum creat sena-
tores .. patres certe ab honore
patriciique progenies eorum
appellati

461

patricios primo factos .. qui patrem ciere possent, id est nihil ultra quam ingenuos

Cf. Liv. 10, 8, 10. Les patriciens des premiers temps étaient les anciens citoyens indigènes, ayant la plénitude de tous droits, entourés de clients autour de qui se groupaient les nouveaux citoyens (plebs)

La plebs aurait été formée (hypothèse moderne) par la translation des habitants des villes voisines comme Albe la Longue Liv. 1, 30, 1 Denys 2, 62. duplicatur civium numerus

Les membres de chaque gens Mdv. 82 (mot qui semble n'avoir été d'abord appliqué qu'aux familles patriciennes Liv. 10, 8, 9) étaient liés plus particulièrement entre eux par certains droits (gentilitas, jus gentilitatis Cic. de or. 1, 39. Gaius 3, 17), certains sacrifices et sanctuaires communs (Cic. de harusp. resp. 15), lieux de sépulture (Cic. de leg. 2, 22) modes de sépulture (Cic. ibid.)

× (gentiles sunt inter se qui eodem nomine sunt qui ab ingenuis oriundi sunt quorum majorum nemo servitutem servivit qui capite non sunt deminuti Cic. Top. 6)

semper ista audita sunt eadem penes vos auspicia esse, vos solos gentem habere

462

La gens Manlia se transmettait le prénom de Marcus (Liv. 6, 20)

La gens Claudia dans la famille des Marcellus était plébéienne (Cic. de or. 1, 37, 176)

Le connubium d'abord interdit avec les plébéiens (par les décemvirs? Liv. 4, 4, 6 Denys 10, 60 Cic. de rep. 2, 37, 63) est autorisé en 445 par la loi Canuleia (Liv. 4, 1 Cic. ibid. 2, 37, 63)

Les patriciens avaient les sacerdoces (Liv. 6, 41, 9 et 37, 12) les auspices (Cic. de leg. 3, 3, 9 Liv. ~~...~~). Partage en 367 Liv. 6, 42 10, 6 Cic. de domo 14. Liv. 27, 8 gardent la nomination de l'interroi. Cf infra

x auspicia patrum sunto olique ex se producunto qui comitiatu creare annales rite possit. Liv. 6, 41, 5 penes quos sunt auspicia more majorum? nempe penes patres. ibid. 9 vulgo pontifices augures, sacrificuli reges creentur, cui libet apicem dialem dummodo homo sit imponamus tradamus ancilia penetralia deorum ... quibus nefas est

Le flamen, le rex sacrorum, et les saliens continuèrent à être choisis parmi les patriciens (Cic. ibid. Tac. Ann. 4, 16). Il fallut toujours avoir recours à des patriciens pour qu'il n'y eût pas d'interruption dans les auspices Cic. de leg. 3, 3, 9 auspicia patrum sunto, ollique ce[?] prodeunto qui comitiatu creare consules rite possiet

Depuis 366 les plébéiens admis au sénat comme les patriciens

en 445 9 tribuns proposent ut populo potestas esset seu de plebe seu de patribus vellet consules faciendi Liv. 4, 1-6 Il y eut d'abord des tribuns militaires avec pouvoir consulaire Liv. 4, 6. Denys 11, 56, 60 Loi Licinia

Liv. 6, 35. 37. 42) lutte vive
Liv. 7, 21). en 342 (Liv. 7, 42)
ut ambos plebeios creari liceret
en 215 le choix de deux plé-
béiens est annulé (Liv. 23, 31)
en 172 deux plébéiens (Liv.
42, 9) cf. lic. de dono 1 h.
1er dictateur plébéien en 356,
premier censeur en 351, l'un des
deux censeurs doit être plébéien
339, 1er préteur plébéien
337. Dans l'édilité curule 2
patriciens alternent avec 2
plébéiens

auctoritas patrum. Influence
des patriciens dans les comices par
~~[illegible]~~ centuries

La prépondérance des patriciens fut brisée depuis 366, et leurs privilèges disparurent après 172. Il se forma une nobilitas qui absorba les familles patriciennes.

Les patriciens paraissent avoir eu d'abord sur le domaine public (ager publicus) certains droits mal connus. Liv. 2, 41. 4, 51, 53. 6, 5)

Les familles patriciennes   Mdr. 91

diminuent en nombre ; il n'en restait que peu à la fin de la république (Dion 52, 42 τὸ γὰρ πλεῖστον ἀπολώλει τῶν εὐπατριδῶν). César créa pour les besoins du culte de nouveaux patriciens et des familles patriciennes, en les lex Cassia (Dio 43, 47 Suet. Jul. 41 patricios adlegit Tac. Ann. 11, 25×), Auguste en 33 et en 29 (Dio 49, 43. 52, 42) Claude (Tac. Ann. 11, 25×) Vespasien (Tac. Agr. 9). Tous les empereurs étaient considérés comme patriciens (Dio. 53, 17). Depuis Constantin le titre de patricius était le rang le plus élevé et conféré à vie (Zos. 2, 39. Justin. institutes 1, 12, 4 cod. Just. 12, 3

×exhaustis familiis quas dictator Caesar lege Cassia et princeps Augustus lege Saenia sublegere

~~×exhaustis fami~~

×in numerum patriciorum adscivit vetustissimum quemque e senatu aut quibus clari parentes fuerant

Patroni – clientes

Cic. de rep. 2, 9: Romulus habuit plebem in clientelas principum descriptam. cf. Festus patrocinia. Dion. Hal. 2, 9. 10. Plut. Romul. 13 – Liv. 2, 56 res ferebatur, quae patriciis omnem potestatem per clientium suffragia creandi quos vellent tribunos auferret. 2, 64 irata plebs interesse consularibus comitiis noluit; per patres clientesque patrum consules creati. Cf. Dion. H. 6, 63; 9, 41; 10, 43; 6, 47. 7, 18.

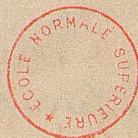

certaines familles patriciennes en avaient un grand nombre les Fabii

Appius Claudius, 5000 parents et clients Dion. 14. 5, 10. Liv. 2, 16

Dion. 14. 2, 10 Plut. Romulus 13

Le patron doit servir en aide au client dans les actes judiciaires; le client doit contribuer à doter la fille, à la rançon du patron ou de son fils, au paiement des amendes. ni l'un ni l'autre ne peuvent se faire les procès ni témoins, jurer l'un contre l'autre (Gell. 5, 13)

clienti promere jura Hor

On ignore l'histoire de la transformation de ces rapports

Plus tard, les clients étaient de pauvres citoyens qui s'attachaient à les maisons nobles riches et se faisaient payer leurs attentions (officia) par les présents

Un souvenir des anciennes obligations qui liaient le patron au client était l'application des noms de patronus et de cliens à l'avocat[x] et à celui dont il défendait la cause.

x Cic. de off. 2, 14. Or. 1, 36 et Pro Sex. 17

advocatus = qui donnait son conseil et assistait au procès pour donner à la partie l'autorité de sa présence

Plaute Casin. 3, 3, 5 Bacch. 2, 3, 17 Cic. pro Caec. 27. pro Murena 2-4

Rein 871

Sous l'empire cette distinction s'efface, et les deux expressions deviennent synonymes Quint. 12, 8, 5. 11, 1, 59. 9, 2, 95 etc.

pectus

Quint. 11, 3, 104
poitrine manum pectori

admovere ~~Quint.~~ 11, 3, 82 affi-

xum pectori mentum

Cic. Or. 3, 30 onerandum

complendumque pectus maxi-

marum rerum et plurima-

rum suavitate, copia, varietate
Lucr. 5, 5 pectore parta suo quaesitaque praemia liquit A. 1, 413, 731
Hor. ep. 1, 4, 6 Non tu corpus

eras sine pectore. Ov.

met. 15, 63 Et quae natura

negavit visibus humanis

oculis ea pectoris hausit.

Fast. 2, 120 vellem, Maeonide,

pectus inire tuum

Per

~~Sall. Cat.~~ Plaut. Capt. 1, 2, 1 quod quom scibitis, per urbem incidebor Sall. Cat. 51, 43 ipsos in vinculis habendos per municipia. 24, 2 omnia per Italiam opportunis locis parare. Virg. A 2, 249 ~~128~~ nos delubra deum miseri ... festa velamus fronde per urbem. Suet. Aug. 23 excubias per urbem indixit.

Lucr. 5, 72 quove modo genus humanum variante loquella coeperit inter se vesci per nomina rerum. x Liv 9, 17, 3 fortuna per omnia humana, maxime in res bellicas, potens.

x Caes. BG 7, 25 per manus sevi et picis traditas glebas in ignem ... proiciebat

periculum

Cic. ~~pro~~ de Manil. 1 meus labor in privatorum periculis caste integreque versatus pro Arch. 2. In ejusmodi persona quae propter otium ac studium minime in judiciis periculisque tractata est. ✕ Corn. Nep. 2 bene non solum in periculis non defendit sed etiam prodidit.

Quint. 4, 2, 122 capitis aut fortunarum pericula. 10, 1, 36 non eandem esse condicionem sciamus litium ac disputationum fori et auditorii, praeceptorum et periculorum

✕ pro Mur. 2, 3 in his rebus repetundis quae mancipi sunt is periculum judicii praestare debet qui se nexu obligavit

Permittere

Liv. 3, 61 concitant equos permittuntque in hostem Lucr. 4, 688 hic odor jam igitur nares quicumque lacessit, est alio ut possit permitti longius alter. Col. 7, 8, 6 ingenuus casei potest etiam trans maria permitti.

Caes. B. G. 2, 31, 2 se neque omnia eorum potestati permittere dixerunt. Cic. Q. Fr. 2, 9 totum ei negotium permisi, meque in ejus potestate dixi fore. Cic. Verr. 2, 5, 9 ipsis judicibus conjecturam facere permittam. N. D. 3, 1 tibi permitto respondere ne mihi malis an universam audire orationem meam. Liv. 35, 20, 4 huic consuli permissum ut duas legiones scriberet novas et sociûm Latini nominis XX milia et equites octingentos.

Cic. Att. 16 permitto aliquid iracundiae tuae, do adolescentiae

478

alteri "consuli" duae legiones decretae quas L. Cornelius ... habuisset. ~~Cic.~~ Quint. 7, 5, 5 Lex omnis ... aut ~~lex~~ iubet aut vetat aut ~~permittit~~ ~~aut vetat~~ permittit. 2, 4, 12 laudare illud me adhuc veterum tempus ubi idem non permittebatur 8, 6, 32 vix illa nobis permittimus. 2, 15, 4 neque enim mihi permiserim eadem uti declinatione

Festus. petulantes et
petulci etiam appellantur
qui protervo impetu et crebro
petunt laedendi alterius gratia.
Cic. Or. 2, 75 illud admoneo
ut si quis mihi maledicat
petulans aut plane insanus
mihi esse videatur. ad Att.
2, 19 Diphilus tragoedus in
nostrum Pompeium petulanter
invectus est. pro Cael. 3 Con-
tumelia si petulantius
jactatur, convicium si facetius,
urbanitas nominatur. Cat.
2, 11 Ex hac parte pugnat
pudor, illinc petulantia

plenus

= integer Cic. Mil. 9 ut haberet ad praeturam gerendam plenum annum atque integrum. Or. 47 sies plenum est, sit imminutum Fam. 3, 6 illud me movit in tanta militum paucitate abesse tres cohortes quae sint plenissimae Fin. 4, 14, 36 cum enim omnium multa praetermittentium, dum eligunt aliquid quod sequantur, quasi curta sententia sit vero illa perfecta atque plena eorum qui, cum de hominis summo bono quaererent nullam in eo neque animi neque corporis partem vacuam tutela reliquerunt. Or. 1, 13 oratorem plenum atque perfectum esse eum dicam qui de omnibus rebus possit varie copioseque dicere

482

quint. 11, 3, 167 plenius adhuc et lentius ideoque dulcius (Phil. II, 25, 63) in coetu vero populi Romani ... producenda omnia trahendaque tum vocales... Pleniore tamen haec canali fluunt (pro Mil. 31, 85) vos Albani tumuli atque luci. 9, 4, 116 optime de illa (compositione) sentiunt aures quae plena sentiunt et parum expleta desiderant. 118. cur pata alia paucioribus verbis satis plena vel nimium, alia pluribus brevia vel abscisa sunt? 10, 1, 77 plenior (Demosthene) aeschines et magis fusus ... minus strictus.

ov. ars am. 2, 661 dic habilem quaecumque brevis quae turgida plenam Rem. am. 327 turgida si plena est, si fusca est, nigra vocetur

~~tu quidem ... sed tamen~~

non pœnitebit tu ne seras pas mécontent.[x] ~~Hannonem pœnitebat incepit~~ incepti ~~adversus Romanos belli Liv.~~

Cic. Somn. Scip. ipsa terra ita parva mihi visa ~~est~~ ut me imperii nostri quo quasi punctum eius attingimus pœniteret. Caes. BC 2, 32 an pœnitet vos quod salvum atque incolumem exercitum nullo omnino desiderato desiderato militum duxerim. — regretter Liv. XXIII, 12, 6 quid est, Hanno? inquit (Himilco)[x] etiam nunc pœnitet ~~incepti~~ belli incepti adversus Romanos? ... respondeam, inquit, Himilconi non desisse pœnitere me belli.

[x] tu ne trouveras pas que c'est peu

Cic. Att. XII, 28, 2 quod me jam per litteras consolatus sum, non pœnitet me quantum profecerim.

[x] après la bataille de Cannes

485

livre titre loi possessio

Javol. Dig. L, 16, l. 115

Quicquid enim apprehendimus cuius proprietas ad nos non pertinet aut nec potest pertinere hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus, ager proprietas loci est. — la propriété mancipium ou dominium

pressus

Cic. Or. 5, 20 tenues, acuti,
omnia docentes et dilucidiora
non ampliora facientes subtili
quadam et <u>pressa</u> oratione
limati. Brut. 55, 201 oratorum
bonorum duo genera sunt unum
attenuate presseque, alterum
sublate ampleque dicentium
... id cavendum est presso illi
oratori inopia et ieiunitas,
amplo autem inflatum et
corruptum orationis genus.
Or. 2, 13, 56 Thucydides
... ita creber est rerum frequentia
ut verborum prope numerum
sententiarum numero consequatur,
ita porro verbis aptus et
pressus, ut nescias utrum
res ~~verbis~~ oratione an verbis
sententiis illustrentur

488

Quint. 4, 2, 117 primus

et velut applicitus rei

cultus 8, 3, 40 abundanter

an possit dicere. 12, 10, 18

neque Attica pressi neque

Asiani abundantes

puer

jusqu'à 15 ans Varron (apud

Censorinum de die natali 14) ou 17 ans Tubero apud Gell. 10, 28

adolescentia jusqu'à 28

Cic. Fam. 2, 1, fin mihi

meis puer olim fidelissimis

consiliis paruit Att. Fam. 12, 25, 4

puer egregius (Octave âgé de 19 ans)

praesidium sibi primum et

nobis, deinde summae reipublicae

comparavit

491

jurus

μικρο

Herm. de id. I, 3 (205 Sp.) λέξις δὲ καθαρὰ ἡ κοινὴ καὶ εἰς πάντας ἥκουσα καὶ μὴ τετραμμένη μηδ' ἀφ' ἑαυτῆς οὖσα σκληρά οἷον ... τὸ ἐκνενευρισμένα

493

purus

auctor ad Herenn. 4, 8, 11

gravis est ... mediocris est ... attenuata est quae demissa est ad usitatissimam puri sermonis consuetudinem

purus

Cic. Brut. 75, 262: (commentarii Caesaris) nudi sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis tanquam veste detracta... ineptis gratum fortasse fecit qui volent illa calamistris inurere: sanos quidem homines a scribendo deterruit: nihil est enim in historia <u>pura</u> et illustri brevitate dulcius.

497

pueris

Caesar (Suet. vit. Ter.)

Tu quoque tu in summis
o dimidiate Menander, poneris,
et merito, puri sermonis
amator; lenibus atque uti-
nam scriptis adjuncta foret vis

500

puerus

Ter. Heauton. 45

Si quae laboriosa est, ad me curritur; si lenis est, ad alium defertur gregem. In hac est pura oratio

Phorm. 5 Qui ita dictitat quas antehac fecit fabulas tenui esse oratione ac scriptura levi.

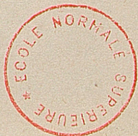

502

puris

ad A.P. 93

Hor. Sat. 1, 4, 52 cf. Bentley

numquid Pomponius istis audiret leviora, pater si viveret? ergo non satis est puris versum perscribere verbis, quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem quo personatus pacto pater.

503

504

purus

Cic. de Or. III, 8 oratio Catuli est pura sic, ut Latine loqui paene solus videatur, sic autem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos.

506

purus

507

Hermogène π. ἰδεῶν Ι. (Spengel II, 277, 8) λέξις δὲ καθαρὰ ἡ κοινὴ καὶ εἰς πάντας ἥκουσα καὶ μὴ τεταγμένη μηδ᾽ ἀφ᾽ ἑαυτῆς οὖσα σκληρά ... πολὺ δὲ τὸ καθαρὸν λέξεως παρ᾽ Ἰσοκράτει Dion. Hal. ad Pomp. 3[x]

Cic. de or. III, 8, 29. Oratio Laeli sic pura est, ut Latine loqui pene solus videatur, sic autem gravis ut in singulari dignitate adsit humanitas ac lepos. de or. III, 10, 37. Qui nam dicendi est modus melior ... quam ut Latine, ut plane, ut ornate ... dicamus? atque eorum quidem quae duo prima dixi rationem non arbitror exspectari a me puri dicendi ... sermonis ... atque eo ut Latine loquamur, non solum videndum est ut et verba efferamus ea quae nemo

x ἡ καθαρὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τὴν Ἑλληνικὴν σώζουσα διάλεκτον. ἡ καθαρὰ δὲ διαυγὴς γίγνεται (ἡ Πλάτωνος λέξις) ὥσπερ τὰ διαφανέστατα τῶν ναμάτων.

508

sive reprehendat, et casibus
~~et~~ et casibus et temporibus
et genere et numero conser-
vemus ut ne quid perturbatum
ac discrepans aut
praeposterum sit, sed etiam
lingua et spiritus et vocis
sonus est ipse moderandus.

Brut. 75, 262 nudi sunt
(Commentarii Caesaris) recti et venusti, omni ornatu orationis
tanquam veste detracta... nihil
est... in historia pura et
illustri brevitate dulcius.

Or. 23, 79 sermo purus
erit et Latinus (~~dans l'orateur~~
~~du~~ dans le genre simple) dilucide planeque
dicetur

Brut. 79, 274 ~~oratio~~ (Calidii) comprehensio verborum (période)
ita pura erat ut nihil
liquidius, ita libere fluebat
ut nusquam adhaeresceret

Quidem

de qui + ~~diem~~ diem Corssen

II² 841 et 855 !

Flacco utinam aliquando gratiam referre possimus. Habebimus quidem semper Cic. Fam. 14, 4, 2

Decipere hoc quidem est non iudicare Cic. Off. 1, 10, 33

Atque oratorum quidem laus ita venit ad ~~summum~~ summum ut iam senescat brevique tempore ad nihilum ventura videatur, philosophia nascatur Latinis quidem litteris ex his temporibus Tusc. 2, 2, 5

Cogitatione inter se differunt, re quidem copulatae sunt

viri optimi illi quidem

tu quidem, ille... quidem

... sed non satis crediti Mdr. 1896

510

Dolorem opprimi dico patientia. Cretum quidem leges laboribus erudiunt juventutem Cic. Tusc. 2, 14, 34 cf Tusc. 1, 22, 51; 33, 80.

qui quidem, si quidem

quoniam quidem

(Manlius) torquem detra- oui, mais xit hosti; et quidem se texit, ne interiret. at magnum periculum adiit; in oculis quidem exercitus Cic Fin 1, 10, 35. ...

qu- ego

Cic. de or. I, 17, 76 quas ego si quis sit unus complexus omnes (artes) idemque si ad eas facultatem istam ornatissimae orationis adiunxerit, non possum dicere eum non egregium quendam hominem atque admirandum fore; sed is, si quis esset aut si etiam umquam fuisset, aut vero si esse possit, tu esses unus profecto ... verum ... videamus... 34, 145 quam ego (artificium doctrinam) si nihil dicam adiuvare, mentiar... verum ego hanc vim intellego esse in praeceptis omnibus ut ... 51, 219 quarum ego copiam magnitudinemque cognitionis atque artis... vehementer admiror; nobis tamen ... satis est ea... scire et dicere quae non abhorrent ab hominum

cf. Tusc. 1, 3 tibi scripti inconsiderate ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis

512

nombus

Virgile Aen. I, 135 × quos ego... sed motos praestat componere fluctus × Tantane vos generis tenuit fiducia vestri! iam caelum terramque meo sine numine venti Venti miscere et tantas audetis tollere moles? ~~Quos ego...~~ quos ego... post mihi non simili poena commissa luetis. maturate fugam

513

recordari

Cic. Lig. 12, 35 Equidem cum tuis omnibus negotiis interessem, memoria teneo qualis T. Ligarius, quaestor urbanus, fuerit erga te et dignitatem tuam; sed parum est me hoc meminisse; spero etiam te, qui oblivisci nihil soles, nisi injurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de huius illo quaestorio officio cogitantem etiam de aliis quibusdam quaestoribus reminiscendo recordari. Tusc. 1, 24, 58 animus, cum se collegit atque recreavit, tum agnoscit illa (la question comme avant d'entrer dans le corps) reminiscendo; ita nihil aliud est discere quam recordari.

reparare

Cic. verr. 2, 3, 86 Arator id perdere videbatur, quod, alio praetore, eodem ex agro reparare posset. Plin. ep. 4, 9 faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum aegerrime reparant

Alfen. Dig. 15, ~~3~~ 3, 6. Cum boves non essent idonei jusserat eos venire et his nummis qui recepti essent alios reparari

Ov. met. 15, 252 rerumque novatrix ex aliis alias reparat natura figuras. Met. 1, 11 nec nova crescendo reparabat cornua Phoebe. Sen. Oed 650 solum reparat herbas. Ov. Her. 4, 90 haec (requies) reparat vires fessaque membra novat. Plin. ep. 10, 25 ut aedificia quae sunt vetustate collapsa reparentur in melius.

religio de relegere = attention scrupuleuse, scrupule

καί μοι δοκεῖ τὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὀνειδιζόμενον τοῦτο συνέχειν τὰ Ῥωμαίων πράγματα, λέγω δὲ τὴν δεισιδαιμονίαν[x] Polyb. 6, 56, 6 sqq.

[x] ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐκτετραγῴδηται καὶ παρεισῆκται τοῦτο τὸ μέρος παρ' αὐτοῖς εἴς τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως ὥστε μὴ καταλιπεῖν ὑπερβολήν. 11 ἐπεὶ πᾶν πλῆθος ἐλαφρόν ἐστι, πλῆρες ἐπιθυμιῶν παρανόμων, ὀργῆς ἀλόγου, θυμοῦ βιαίου, λείπεται τοῖς ἀδήλοις φόβοις καὶ τῇ τοιαύτῃ τραγῳδίᾳ τὰ πλήθη συνέχειν.

après l'invasion des Gaulois
alia ex regiis legibus edita etiam in vulgus; quae autem ad sacra pertinebant a pontificibus maxime, ut religione obstrictos haberent multitudinis animos, suppressa Liv. 6, 1, 10

Intellegi potest, eorum imperiis rempublicam amplificatam qui religionibus paruissent. Et si conferre volumus nostra cum externis ceteris rebus aut pares aut etiam inferiores reperiemur, religione id est cultu deorum, multo superiores Cic. N.D. 2, 3, 8

518

N. D. 3, 2, 5 mihique ita
persuasi Romulum auspiciis, Nu-
mam sacris constitutis fundamenta
iecisse nostrae civitatis, quae num-
quam profecto sine summa pla-
catione deorum immortalium tanta
esse potuisset

Cic. de harusp. resp. 9, 19
pietate ac religione atque hac
una sapientia quod deorum
immortalium numine omnia regi
gubernarique perspeximus, omnes
gentes nationesque superavimus

Hor. Od. 3, 6, 5. Dis te minorem
quod geris imperas. Hinc omne
principium huc refer exitum.
Di multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosa

Liv. 6, 5, 7-41 ; 44, 1

S. Aug. de civ. Dei 2, 9, 29
Tertull. ad Nat. 2, 17. Symmaque (ep. 10, 61)

Cic. de dom. 1, 1 quam
multa divinitus, pontifices, a
majoribus nostris inventa atque insti-
tuta sunt, tum nihil praeclarius
quam quod vos eosdem et religio-
nibus deorum immortalium et sum-
mae reip. praeesse voluerunt

repraesentare

Cic. Fam. 5, 16 neque debemus exspectare temporis medicinam quam repraesentare ratione possimus. Phil. 2, 46 corpus libenter obtulerim, si repraesentari morte mea libertas civitatis potest. Att. 16, 2 mihi videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam. Fam. 16, 14 dub promissa adest; quem etiam repraesentabo, si adveneris. Att. 12, 25 uberque quae pecuniam vel usuram si hic penderemus dum a Faberio vel ab aliquo qui Faberio debet repraesentabimus. 13, 29 Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam.

Plin. 36, 8, 19. n. 31 Nicias repraesentaverit Alcibiadem lampadeque accensa matrem eius sacrificantem. 28, 10, 45. butyrum per se medetur contra venena; nam si oleum non est, vicem ejus repraesentat. Apulei metr. 10 ut ista repraesentatus es judicio. Ulpian Digeste 48, 5, 15

etc.

522

exhiber.

La cour ordonna que les registres fussent représentés. — comparaître personnellement en justice. — se représenter. le faire comparaître représenter quelqu'un

Les ambassadeurs représentent les souverains. — Il représente la ville dans cette occasion. — au sacre du roi le duc d'Orléans représentait le duc de Bourgogne. — Les cérémonies de l'ancienne loi représentaient les mystères de la nouvelle

c'est un homme qui représente bien avec dignité. (remplir les fonctions de sa place avec grandeur, tenir table ouverte, faire une grande dépense)

L'estampe représente la sainte famille. — Il nous a représenté les choses très-vivement — se représenter ce qui est arrivé. — L'actrice qui représentait Andromaque

on lui a représenté que

ridiculus

Plaut. Men. 2, 2, 42 solet jocari saepe mecum illo modo; quamvis ridiculus est, ubi uxor non adest. Cic. Att. 1, 13 facie magis quam facetiis ridiculus Hor. Sat. 2, 8, 24 ridiculus totas simul absorbere placentas

Ter. Heaut. 2, 3, 112 ridiculum est te istuc me admonere Cic. Arch. 4 est ridiculum ad ea quae habemus nihil dicere, quaerere quae habere non possumus Juv. 3, 152 nil habet infelix paupertas durius in se, quam quod ridiculos homines facit.

× ~~dépôt d'une~~ sacramentum somme ~~qui~~ dont le dépôt garantissait la vérité de la prétention

× moyen de consacrer la vérité d'une ~~assertion~~ assertion

sacramentum aes significat quod poenae nomine penditur (Festus)

Gai. IV, 13 sacramenti actio generalis erat: de quibus enim rebus ut aliter ageretur lege cautum non erat, de his sacramento agebatur: eaque actio perinde periculosa erat falsi jurisjurandi nomine ... qui victus erat summam sacramenti praestabat poenae nomine eaque in publicum cedebat ... (14) poena autem sacramenti aut quingenaria erat aut quinquagenaria: nam de rebus mille aeris plurisve quingentis assibus, de minoris vero quinquaginta assibus sacramento contendebatur ... 16. qui prior vindicaverat dicebat

526

quando tu iniuria vindicaviste, sacramento te provoco; adversarius quoque dicebat: similiter ~~ego~~ te.

= je te provoque par le dépôt d'un sacramentum

Cic. or. 1, 10 tibi quibuscum justo sacramento contendere non liceret. Caec. 33 cum Arretinae mulieris libertatem defenderem et Cotta decemviris religionem injiceret non posse sacramentum nostrum justum judicari.
de domo sua 29, 78 si decemviri sacramentum in libertatem injustum judicassent...

Saeculum

Varro L. L. 6, 11 seclum spatium annorum centum vocarunt, dictum a sene, quod longissimum spatium senescendorum hominum id putarunt.

Lucret. 3, 754 saecla ferarum 2, 502 pavonum 5, 1083 cornicum 340 hominum

Virg. A. 8, 508 saeclo que effeta senectus. G. 1, 468 impiaque aeternam timuerunt saecula noctem. A 1, 291 aspera tum positis mitescent saecula bellis

Scelus

Cic. Cat. 2, 11 Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc fides, illinc fraudatio, hinc pietas, illinc scelus

Cic. Rosc. Amer. 15 occidisse patrem Sex. Roscius arguitur scelestum, Dii immortales, ac nefarium facinus. Off. 1, 84

Caes. B. G. 6, 13 numero impiorum ac sceleratorum habentur. Cic. Phil. 11, 1 contra patriam scelerata arma capere

Virg. A. 3, 42 parce pias scelerare manus

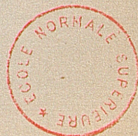

531

Scin' quam, ut &c.

ad aquam praebendam commodum adveni domum... Bono animo es — scin' quam bono animo sim? si attigeris ... pectus... animam omnem intervero Amph. 2, 2, 59

scin' ut dicam? hem, sic: abi: laudo... Tol. Asin 3, 3, 113

at scin' quo modo tibi res se habet? di hodie, testor, aut stimulum in manum, te istoc istum tibi ego grandibo gradum Aul 1, 1, 8

scin' quid nunc facias? — loquere Casin. 2, 8, 54

at scin' quam iracundus siem! ne tibi haud longe abes ab infortunio Bacch. 4, 4, 12

at scin' quo pacto me abducas? — sicuti ut his Bacch. 5, 2, 59

vas-tu-savoir Ur. Poen 1, 2, 161 Scin' quam (amore egens); quae evadat vita.

attends un peu at scin' quomodo? — vel mica, tecte Aul 5, 1, 22 Amph. 1, 1, 200; Poen 1, 2, 163; Rud. 3, 5, 18

senium

Cic. Rosc. Amer. 44 ea pro me ipso ex animi mei senio ac dolore pronuntio

de Or. 3, 25 ut oratio admirabilis ut polita sit, ut senium, ut dolorem habeat pro Flacco 42, 105 est id aetatis ut senium iam percipere possit ex maerore patrio.

Sermo

Varr. L. l. ~~VII~~ VI, 64. Sermo non potest in uno homine esse solo, sed ubi oratio cum altero conjuncta. Cic. off. 1, 37 sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versatur, sequitur etiam convivia. Cic. Fam. 7, 32 jucundus est mihi sermo litterarum tuarum. off. 1, 31 sermone eo debemus uti qui notus est nobis ne ut quidam graeca verba inculcantes jure optimo irrideamur.

Cic. Orat. 10, 9 esse in ore et sermone omnium × ad Her. III, 13. sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni. Hor. ep. 3, 21, 9 quanquam Socraticis madet sermonibus.

× Quint. 9, 4, 26 in vulgaris (les vulves) sermonis vis. 8, 6, 5 copiam sermonis

11, 3, 163 proponere partiri interrogare sermonem (*une maxime*). 2, 11, 26 alii tum ostentant sermones ad evaguendos qui contra disputant ... alii ad praecipiendum 9, 2, 51 sermones hominum assimulatos dicere διαλόγους malunt

537

significans, -anter

Cic. Fam. 3, 12, 3 non majore equidem studio, sed acrius apertius significantius dignitatem tuam defendissem

Quint. 12, 10, 21 solos esse Atticos tenues et lucidos et significantes. 8, 2, 9 hoc etiam laudari modo solet ut proprie dictum, id est quo nihil inveniri possit significantius, ut Cato dixit C. Caesarem ad evertendam rem publicam sobrium accessisse. 12, 10, 52 quod si mihi des consilium iudicum sapientium ... proprie et significanter rem indicare, probationes colligere satis est. illud jam non multi cultus probandum quod

538

11, 1, 53 si de morte filii mei... dicendum patri fuerit... in narrando gratiam illam expositionis quae contingit ex sermone puro atque dilucido quaerit breviter ac significanter ordinem rei protulisse contentus...? 10, 1, 49 quis brevius quam qui mortem nuntiat Patrocli, quis significantius[x] potest quam qui Curetum Aetolorumque proelium exponit? (cf. d. 4, 2, 36 erit narratio aperta ac dilucida si fuerit primum exposita verbis propriis et significantibus). 9, 2, 44 locorum dilucida et significans descriptio eidem virtuti (evidentiae, sub oculos subjectioni) attribuitur a quibusdam.

x ἐναργέστερον

ἐνάργεια

8, 3, 61 plus est evidentia vel ut alii dicunt repraesentatio quam perspicuitas

similitudo

Cic. de off. I, 4, 11 simili-
tudines comparat. Diog. Laert.
VII, 53 κατ' ὁμοιότητα δὲ (ἐνοήθη)
τὰ ἀπό τινος παρακειμένου
ὡς Σωκράτης ἀπὸ τῆς εἰκόνος cf. Sext. adv. mathem. III, 40
et IX § 393
de fin. III, 10, 33 si aut usu (κατὰ περίπτωσιν)
aliquid cognitum sit aut con-
iunctione (συνθέσει) aut similitudine (ὁμοιότητι)
aut collatione rationis (ἀναλογίᾳ)

solemnis

Festus : solemnia sacra dicuntur quae certis temporibus annisque fieri solent

Cic. de Har. resp. 9 statas solemnesque caeremonias pontificatu contineri. Tusc. 1, 47. Cum illam ad solemne et statum sacrificium curru vehi jus esset.

Spiritus

Cic. Q. Fr. 1, 2, 2 L. Caecilium nonne omni ratione placari? quem hominem! qua ira! quo spiritu! Caes. BG 1, 33 Ariovistus tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat, ut ferendus non videretur.

Liv. 21, 1 ingentis spiritus vir. Cic. pro Archia 8 poetas quasi divino spiritu inflari

Quint. 1, 8, 5 ex magnitudine rerum spiritum ducat. 10, 1, 61 lyricorum longe Pindarus princeps spiritus magnificentia. 10k elatum spiritum. 3, 22 illa caeli libertas locorumque amoenitas sublimem animum et beatiorem spiritum parent

Tuscul. I, 8, 16 quoniam post mortem mali nihil est, ne mors quidem est malum cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse malum est; id est enim perveniendum esse ad id quod non esse malum ~~confitemur~~ confitemur — Uberius ista quaeso; haec enim spinosiora prius ut confitear me cogunt quam ut assentiar.

de Fin. IV, 3, 6 (Peripatetici dixerunt de justitia, de temperantia etc. more) hominum non spinas vellentium, ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum qui grandia ornate vellent enucleate minora dicere.

Tuscul. IV, 9 Peripatetici spinas partiendi et definiendi praetermittunt

cf. Quintilien I proem. 24 illae artes ossa detegunt quae ut esse et adstringi nervis suis debent sic corpore operienda sunt.

546

De Fin III, 1, 3 Stoicorum autem non ignoras quam sit subtile vel spinosum potius disserendi genus

De Fin IV, 28, 79 Panaetius illam disserendi spinas non probavit.

De Or. I, 18, 83 sua (~~Mnesarchi~~ Mnesarchi (Stoici) erat spinosa quaedam et exilis oratio.

status = assiette

~~pro~~ Cic. pro Sest. 1, 1 neque quam satis multi cives forti et magno animo inveniuntur, qui audeant se et salutem suam in discrimen offerre pro statu civitatis et pro communi libertate 20, 46 cum... alii rem ipsam publicam atque hunc bonorum statum otiumque oderint. pro Mur. 11, 24. omnia quae sunt in imperio et in statu civitatis ab iis qui militari laude antecellunt defendi putantur

as

549

Stipulatio

Dig. XLV, 1, 1. § 1

Stipulatio est verborum conceptio quibus is qui interrogatur daturum facturumve quod interrogatus est respondet. Le stipulator demandait au promissor, « dari spondes ? » l'autre répondait « dari spondeo » ou « promitto »

Cic. Part. or. 6, 21. suave autem erit ~~dicat~~ genus dicendi primum elegantia et iucunditate verborum sonantium et levium; deinde coniunctione quae neque asperos habeat concursus neque distinctos atque hiantes, et sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem aequalitatemque verborum; tum ex contrariis sumpta verbis, crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum et geminata ac duplicata vel etiam saepius iterata ponantur, constructioque verbor. tum coniunctionibus copuletur tum dissolutionibus relaxetur.

de or. 3, 7, 28 suavitatem Isocrates, subtilitatem Lysias, vim Demosthenes habuit

552

Orat. 26, 91. uberius

est aliud aliquantoque robustius quam hoc humile, ... ~~summa~~ de quo dictum est, summissius autem quam illud de quo iam dicetur amplissimum. Hoc in genere nervorum vel minimum suavitatis autem est vel plurimum... Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt ~~plurimumque~~ plurimumque est in hac ~~forma~~ orationis forma suavitatis... (91) In idem genus orationis (loquor enim de illa modica ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum; latae eruditaeque disputationes ab eodem explicantur et loci communes sine contentione dicuntur. Quid multa? e philosophorum scholis tales fere evadunt.

Subtili (philosophie)

Sed ne quis sit admiratus cur, cum inter omnes philosophos constet a meque ipso saepe disputatum sit, qui unam haberet omnes habere virtutes, nunc ita seiungam, quasi possit quisquam, qui non idem prudens sit, iustus esse, alia est illa, cum veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas, alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. de off. 2, 10, 35

enumerare possum ad eam partem capessendam conspiciendamque quae sit in figuris animantium et quam solers subtilisque descriptio partium de N. D. 2, 47, 121

x date nobis hanc veniam ut ea quae sentitis de omni genere dicendi subtiliter persequamini de Or. 1, 21, 98

x quoniam utrique vestrum patefactus eam ipsam x uterum aditum quas quaerimus

non intelligo quamobrem non, si minus illa subtili de-

554

finitione[x] at hac vulgari opinione ars esse videatur. de Or. 1, 23, 109

in viro intellegi tamen potest ingenio te carere (dici autem hoc in te satis dubitiliter potest, porro in Tarquinio, cum tert, ingenio esse capulus) Cic. Tusc. 1, 36, 88

[x] si ars ita definitur, ut paulo ante exposuit Antonius ex rebus penitus etc. non mihi videtur ars oratoris esse ulla.

Subtilis (~~eloquens~~ subtiliter)

Quint. 12, 10, 58 unum dicendi genus subtile quod ἰσχνόν vocant. Cic. or. 5, 20 tenues acuti omnia docentes et dilucidiora non ampliora facientes subtili quadam et pressa oratione limati. or. 24, 81 ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis ~~auis~~ audax et in transferendi verecundus et parcus in priscis, reliquisque ornamentis et verbor. et sent. demissior.

Sumere

Cic. de div. 2, 50, 104

ne solum ea non sumitis ad concludendum quae ab omnibus concedantur, sed ea sumitis quibus concessis nihilo magis efficiatur quod velitis. Primum enim hoc sumitis si sunt di, benefici in homines sunt. Quis vobis hoc dabit? ... tantum est intellegi id sumere istos pro certo quod dubium controversumque sit.

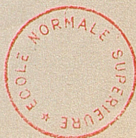

superbus -ia

Cic. part. or. 22-23, 77. 81 quae venientibus malis obstat fortitudo, quae quod iam adest tolerat et perfert patientia nominatur. Quae autem haec uno genere complectitur magnitudo animi dicitur... magnitudinem animi superbia (imitatur) in animis extollendis. Off. 1, 26 in rebus prosperis et ad voluntatem nostram fluentibus superbiam fastidium arrogantiamque magnopere fugiamus. Pl. Stich. 2, 1, 28 secundas fortunas decent superbiae. Quint. 3, 6 Divitiae superbiam pariunt. Ov. Fast. 1, 419 fastus inest pulchris sequiturque superbia formam. Cic. Acad. 4, 29 si habes quod liqueat neque respondes, facis superbe

~~et~~ tamen (et) = indépendamment de cela

Cic. Cato 16 notum enim vobis carmen (Ennii est; et 7 s. ut. etiamsi hoc non sit) tamen ipsius Appii extat oratio. cf. ad Att. 8, 12a, 2; 9, 10, 3. 10, 6, 1. 8, 6. 11, 3, 1. 13, 42, 1. 14, 5, 2. de fin. ~~2~~ ~~XX~~ 2, 26, 84.

Lucrèce 5, 766. 1094. 1175.

tantum

Cic. de off. 1, 4, 11 bellua tantum, quantum sensu movetur, ad id solum quod adest quodque praesens est se accommodat. Tusc. 1, 13, 29 sed qui nondum physica didicissent tantum sibi persuaserant quantum natura admonente cognoverant. De off. 1, 36, 150 adhibenda... munditia est non odiosa neque exquisita nimis, tantum quae fugiat agrestem et inhumanam neglegentiam

temere

Cic. inv. 1, 34 Domus ea quae ratione regitur omnibus instructior est rebus, quam ea quae temere et nullo consilio administratur. Off. 1, 29 ne quid temere ac fortuito, inconsiderate negli-genterque agamus. Pro Font. 1. audacter hoc dico, non temere confirmo .. Sall. Cat. 32 Catilina .. postulare a patribus ne quid de se temere crederent.

Virg. A 9, 375 haud temere est visum, conclamat ab agmine Volscens.

Lucr. 5, 1176 non temere ulla vi convinci posse putabant

Hor. Ep. 2, 2, 13 non temere a me quivis ferret idem. Liv. 30, 30 non temere incerta casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit.

turpis

voir Cic. de off. I, 35, 126
(à honestus)

Plaut. Poen. I, 2, 125
Qui lubet spectare turpes,
pulcram spectandam dare?

Virg. G. IV, 96. aliae turpes
horrent. 395 pascit turpes
sub gurgite phocas. Hor. Epi.
I, 16, 45 introrsus turpem, speciosum
pelle decora I, 3, 39 amatorem
... amicae turpia decipiunt ... vitia.
A.P. 3 ut ~~turp~~ turpiter atrum desinat
in piscem mulier formosa superne

usque

Non semper imbres nubibus ~~dans~~ sans interruption

hispidos Manant in agros

aut mare Caspium Vexant

inaequales procellae Usque, nec

Armeniis in oris, Amice Valgi,

stat glacies iners menses per

omnes... Tu semper urges fle-

bilibus modis Mysten ademptum

Hor. C. 2, 9, 4 usque ego

postera Crescam laude recens,

dum Capitolium Scandet cum tacita

virgine pontifex Hor. C. 3, 30, 7

Vanus

x Cic. pro Quintio 6. Si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur, necesse est iste qui amicum socium affinem fama ac fortunis spoliare conatus est vanum se et perfidiosum et impium esse fateatur. Virg. A. 2, 79 nec si miserum fortuna Sinonem finxit, vanum etiam mendacemque improba finget. A. 11, 715 Vane Ligus frustraque animis elate superbis

x Virg. Ge. 1, 226 exspectata seges vanis elusit aristis

faire de vains efforts

espérance vaine. promesses

vaines

orgueilleux superbe

varius

Varietas Latinum verbum est, idque proprie quidem in disparibus coloribus dicitur; sed transfertur in multa disparia: varium poema, varia oratio, varii mores, varia fortuna; voluptas varia etiam dici solet, cum percipitur ex multis dissimilibus rebus Cic. Fin. 2, 3, 10

Variae circumque supraque ... volitans .. aethera mulcebant cantu Virg. Æ. 7, 32

jam varias pelagi volucres ... certatim largos infundere rores G. 1, 383

ut varias usus meditando extunderet artes G. 1, 133 tum variae venere artes G. 1, 145

varii lyncas Virg. G. 3, 264

574

vel, ve

en vérité

Lucr. V, 3 quis potis est

dignum pollenti pectore

carmen fundere pro rerum

maiestate hisque repertis?

quisve valet verbis tantum

qui fingere laudes pro

meritis eius possit qui talia

etc.

cf. V, 67 et quibus ille

modis ... (71) quove modo ...

(73), et quibus ille modis ...

cf 184, 773. I, 87.

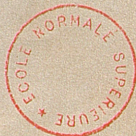

Virg. 6,770 num pius aeneas pariter pietate vel armis egregius. 12, 803 terris agitare vel undis Trojanos potuisti

~~Virgile~~
Vestibulum
~~Enéide VII~~

Becker-Marquardt V, 1, 228.

~~181 vestibulo.~~ C. Aelius Gallus
x… vestibulum esse dicit non in ipsis aedibus neque partem aedium, sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem a via aditus accessusque ad aedes est, cum dextra sinistraque tecta (sint), quae sunt viae iuncta, atque ipsa ianua procul a via est, area vacanti intersita. A. G. 16, 5, 3

x in libro de significatione verborum quae ad ius civile pertinent

clientium clientium turba refecta vestibula Sen. ad Marc. 10, 1

Liv. 23, 2, 10

praeteri istos gradus divitum et magno aggestu suspensa vestibula Sen. ep. 84.

circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quae nec emptori refigere liceret, triumphabantque etiam dominis mutatis ipsae domus. Plin. h. n. 35, 2, (2) §7. Cic. Phil. 2, 28, 68

578

vexare

A. Gellius 2, 6. qui fertur et raptatur atque huc illuc distrahitur is vexari proprie dicitur. Cic. Fam. 2, 10 cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses hostes sempiternos; multi occisi, capti, reliqui dissipati. Verr. 1, 4 Siciliam iste per triennium ita vexavit ~~et~~ ac perdidit, ut...

Corn. Nepos Att 9 cum Fulvia litibus distineretur magnisque terroribus vexaretur. Cic. Legg 1, 14 sollicitudo vexat impios

vigilare

Cic. pro Murena 9,22) vigilas tu de nocte ut tuis consultoribus respondeas, ille ut eo quo intendit mature cum exercitu perveniat ad Q. Fr. 2,15a,2 (venit ~~??~~ viatoribus) si prius quam voluerint forte surrexerint, properando etiam citius quam si de ~~multa~~ nocte vigilarint perveniant quo velint

Virg. An. 4,573 corripit e somno corpus sociosque fatigat; Praecipites vigilate, viri, et considite transtris. Juven. ~~[illegible]~~ 10,162 mirandusque cliens sedet ad praetoria regis Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.

= se lever = surgere Hor. Ep. 1,2,32 ut jugulent homines surgunt de nocte latrones

582

vindiciare

Gaius IV, 16 qui vindicabat festucam[x] tenebat deinde ipsam rem apprehendebat, velut hominem, et ita dicebat: hunc ego hominem ex jure quiritium meum esse aio secundum suam causam sicut dixi <u>ecce tibi</u> (contre toi) <u>vindictam</u> (= festucam) <u>imposui</u>, et simul homini festucam imponebat. adversarius eadem similiter dicebat et faciebat. Cum uterque vindicasset, praetor dicebat mittite ambo hominem; illi mittebant. qui prior vindicaverat, ita alterum interrogabat: postulo anne dicas qua ex causa vindicaveris. Ille respondebat: ius

[x] (= baguette)

peregi sint vindictam imponi. Deinde qui prior vindicaverat dicebat: quando tu injuria vindicavisti D aeris sacramento te provoco. adversarius quoque dicebat: similiter ego te [D aeris sacramento provoco.]

accusatif et nominatif

is, es

Neue I, 2 p. 199. Brambach 149

Varro d. l. Lat. VIII 67 quid potest similius esse, quam gens mens dens, cum horum casus patrius et accusativus in multitudine sint dispariles? nam a primo fit gentium et gentis, utrobique ut sit i; ab secundo mentium et mentes, ut in priore solo sit i; ab tertio dentum et dentes, ut in neutro sit i.

Gell. 13, 20 (21) Interrogatus est Probus Valerius, quod ex familiari eius quondam comperi, hasne urbis an has urbes et hanc turrem an hanc turrim dici oporteret. Si aut versum, inquit, pangis aut orationem solutam struis, atque ea

586

verba tibi dicenda sunt, non finitiones illas praeraniidas neque fastidiosas grammaticas quaesiveris, sed autem suam interroga quo quid loco genuinat dicere. Quod illa monstrat id erit profecto rectissimum. Tum is qui quaesivit, quonam modo, inquit, vel autem meam interrogem? Robum aio respondisse: quo nam te-gilius percontatus est, quibus variis in locis urbis et urbes dixit arbitrio consilioque usus audio. Nam in primo Georgiam (v. 2) urbisne in ... Caesar ... que ... quem ego, inquit librum meum ipsius consulturus legi, urbis per i litteram incipit... recte enim est

mutata ut urbes dicas; inundidus renuo quid facies et pinguedo. Contra in tertio Aeneidis (106) urbes dicit per e litteram centum urbes habitant magnas. hic item mutata ut urbis dicas: nimis exilis vox erit et exsanguis

Charis. I, 17, 104. Donat 2, 10, 3. [x] Priscian 7, 83-86: omnium quae tam ~~genetivi~~ nominativum quam genetivum similem faciunt eorum accusativus raro in es sequentem in is solet terminari ut ... omnis ... (ad. Catil. 1, 1) pinguis ... ~~(Virg. dulcis~~ ~~naris~~ (Virg. G. 3, 450) dulcis (Virg. G. 4, 61) navis (Aen. 1, 168; 5, 29. 247) ... puppes pluralia .. manis Virg. Aen. 4, 34 trio (Virg. Aen. 3, 203) ... inter quoque dicuntia quae i terminant

x quaecumque nomina ablativo casu i littera fuerit terminata genetivum pluralem in ium mittunt ... accusativum pluralem propter differentiam melius in is quam in es syllabam terminant ... puppis navis clavis

588

similiter faciunt accusativum pluralem

ablativum ... plerumque per

is raro per es acies Virg.

XI, 47 ... talibus imbres (Verg.

9, 60. 12, 418) dentibus

(Hor. Ep. 1, 20, 27) alites

(Verg. Aen. ~~7~~ 4, ~~243~~ 226) similiter

faciunt accusativum in ns vel

rs terminantia ut ... fontes

(V. G. 2, 175) partes (V. 6,

540) ingentes (V. Aen 2, 15)

bidentes (A 4, 57). alia

autem ... raro invenias et in paucis

is finientia accusativum ut

in as exeuntia. In er termi-

nantia ... plurium tam in raro per is.

es quam in is finit

accusativum

vo vu

Quintil. I, 7, 26 nostri praeceptores servum cervumque u et o litteris scripserunt quia subiecta sibi vocalis in unum sonum[×] coalescere et confundi nequiret; nunc u gemina scribuntur

[×] il faut entendre syllabe cf. Charis.

Charis. 75, 4 servus cervus vulgus a quibusdam per u et o, videlicet quia duae vocales geminari, ut unam syllabam faciant, non possunt. Sed per duo u scribi debent quia et sic sonant et ambiguitas casuum tollitur et unum u loco g sonantis accipitur

Ritschl IV, 32 Romanorum vetustissimi.

L'orthographe vos uos quos Neue I, 68 vom uom quom prédomine dans les ~~plus~~ meilleurs manuscrits des auteurs anciens.

593

Charis. 1, 15, 59–60 Lucius et aemilianus Neue 2, 842 sqq

alia nomina quae ante u habent i duplici i genetivo singulari finiri dicens, recum iit ad- ... observationem nominum nominativo minorem fieri genetivum; idque Varro tradens adicit... et Plinius quoque dubii sermonis 2 adicit At quidem ... per duo i scribendus est multa iam consuetudine superari. — cf Lucret 5, 1006 improba [et Lachmann ibid.] navigii ratio tum caeca jacebat sequuntur deus Propertius et intent Ovidius

les substantifs non les adjectifs Bentley (1726) in Ter. Andr. 2, 1, 20 × Noris cenotaphia Pisanae Laii et Caii Caesarum 4, 2, 3 (1681)

× affirmare ausim neminem ex veteribus duplici i in genitivis illis ... usum fuisse ... ne semel quidem; si quid aliter scriptum nunc videtur ... Tibullus ... Propertius bis vel ter, Ovidius saepissime ... sub Augusti solius ... aetate mutatio ista facta est ... × enallagé ~~fuit~~ [nunc] fait

Lucret 6, 743 remigii oblitae [fit 2] (remiges)

Virg. En. 9, 151 Palladii caesis summae custodibus arcis

3, 701 immanisque Gela fluvii cognomine dicta

5 Limo dans P. — V, 4

9 iactas codd. in iactationem

et ... mittis Engrophius (X'.)

12 arbitrare BC

18 moreo A

594

18 tuum A Quint 1, 7, 26 nostri praeceptores servom cervomque u et o litteris scripserunt, quia subiecta sibi ~~vocalis~~ in unum sonum coalescere ~~et~~ et confundi nequiret; nunc u gemina scribuntur ea ratione quam reddidi: neutro sane modo vox quam sentimus efficitur. — de même après u nom dans Brinnagnt — feras A

19 audivis Call. cf. infra 24 audivi en illo cre Atticam

20 navē Call. — Charisius 1, 17, 101 cursait nave mais 1, 14, 32-33 donne nave et navi, ainsi que Diomède 1, 283. mais Pline (apud Charis. 1, 17, 98) ~~mais~~ donne nave comme la forme unité.[x] Les manuscrits sont partagés. — apud Call. "ut Ennianus" in ea ora maris excito eiectus in Ionium sonum eiectus in litorum litus (Ennius)

ä ~~elle~~ ~~le~~ ~~x~~ ?

~~i o ?~~
~~sonum~~ = syllabam

[x] nave ... dicimus

Cic. pro Rosc. Amer. 26 commune ut mare fluctuantibus, littus eiectis.

595

Térence
Andrienne
V, 3

C vaticanus
D victorianus
G decurtatus
P parisinus

1 quis me vult? sutt. alloqui. V, 3

2 ~~victorianus~~ D. dic ipsam D —

ac] et P

3 pottit G

6 cogitet G Cic. Fam. 8, 16 nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur —

pudet B^2 D G Ter. Ad. 3, 3, 37 tristis me quidem pudet pigetque. Don: pudet quod turpe est, piget quod doles. cic. pro dom. 11 ut me non solum pigeat stultitiae meae sed etiam pudeat. — cf. dans Virg. suivant pudoris. gradation. alors piget.

7 color non color unus Virg. En. VI

8 adeon||| Codd.

10 studeat] capiat P glose substituée. La construction

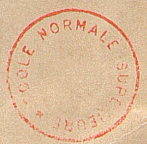

11 nunc tibi codd.

23 quid <u>ego</u> audiam? ~~cod.~~ $\frac{A^2}{E^2}$. Call. le pronom n'a pas ici de valeur

24 Chreme : at tamen dicas sine. A^2 ~~pr.~~ Call. préférable pour le sens — Prisc. 7,6 in omnibus Graecis <u>es</u> producta finitis ... invenimus vocativum in <u>e</u> productam proferri ut Chreme Lache Achille. Terentius in Andria (5,3,18) ... (5,2,27) Χρέμης, Χρέμητος.× Arist. Eccles. 477 ὦ Χρέμης. Charisius I, 14 nominativo singulari in es enuntiata eundem faciunt ~~no~~ nominativum et vocativum, velut hic Hercules, o Hercules.

× en latin Chremes, Chremis ou -etis

26 inpone A D

27 amittere ~~[illegible]~~ codd. — cf. Phorm. V, 3, 29 hanc igitur mittimus. et IV, 3, 70. amittitur uxor jam domum ducta, mittitur quae nondum ducta (Bentl.)

32 paululum Call. — suppléer

γράμματα μανθάνειν Plat. Protag. 325 E. ἐπίστασθαι Xén. memor. 4, 2, 20. γραμματικός Xén. ibid. ἡ γραμματική. — À côté des poètes. Platon ibid.

Platon. Cratyle et Sophiste, Aristote Poét. 20, de interpretatione. Les Stoïciens.

Aristarque vers 167

Denys le Thrace contemporain de Pompée. τέχνη γραμματική (Bkk. anecd. Gr. II).

Apollonius Dyscole vers 150 post C. n. περὶ συντάξεως — ἀντωνυμίας — συνδέσμων — ἐπιρρημάτων (Bkk. an. Gr. II).

Herodien fils du précédent. περὶ μονήρους λέξεως.

Phrynichus. Moeris. fin du IIe siècle.

Theodosius d'Alexandrie IVe siècle p. Chr.

grammaire de grammaticus comme mire de medicus, remire de remedium (Tobler, Romania 1873, p. 244)

γραμματική ἐστιν ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων. μέρη δὲ αὐτῆς ἐστιν ἕξ· πρῶτον ἀνάγνωσις ἐντριβὴς κατὰ προσῳδίαν, δεύτερον ἐξήγησις κατὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας ποιητικοὺς τρόπους, τρίτον γλωσσῶν τε καὶ ἱστοριῶν πρόχειρος ἀπόδοσις, τέταρτον ἐτυμολογίας εὕρεσις, πέμπτον ἀναλογίας ἐκλογισμός, ἕκτον κρίσις ποιημάτων, ὃ δὴ κάλλιστόν ἐστι πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ (D. Thr. p. 630, 1 sqq.).

τὰ πάλαι μέρη τῆς γραμματικῆς ἦν τέσσαρα, καὶ εἰσὶ ταῦτα· διορθωτικόν, ἀναγνωστικόν, ἐξηγητικόν, κριτικόν (Schol. D. 736, 15)

Cf. Sextus Empiricus 654, 12 sqq.

M. Terentius Varro 116–27. de lingua latina ad Ciceronem XXIV libri. reste V–X. et fragm.

Verrius Flaccus mort sous Tibère. De verborum significatione (abrégé par Festus)

Q. Remmius Fannius Palaemon sous Néron. ars gra[ca].

M. Valerius Probus. Neronis tempore Catholica II libri.

Ael. Donatus vers 355. ars minor. ars gra[ca].

Flavius Sosipater Charisius. Diomedes.

Priscianus a fait un panégyrique de l'empereur Anastase vers 512. – enseignait le Latin à Constantinople – Institutiones grammaticae XVIII.

Quintilien I, 4–9. lettres. parties du discours. déclinaison conjugaison. barbarisme. solécisme. figures. mots étrangers, composés. tropes. analogie. étymologie. antiquité autorité usage. orthographe.

haec igitur professio, cum brevissime in duas partes dividatur, recte loquendi scientiam et poetarum enarrationem (Quintil. I, 4, 2).

Petrus Helias vers 1138–1146. scientia gnara recte scribendi et recte loquendi. quatuor partes. scientia de litteris, syllabis, dictionibus, oratione.
Alexandre de Villa Dei. Ebrardus Bethuniensis.
– scientia recte scribendi, recte scripta intelligendi,
recte intellecta pronuntiandi – orthographia –
– ethimologia – dyasinthetica – prosodia.

599

ut Varroni placet | Marius Victorinus 2541 P.
ars gra^ca^, quae a nobis | Wilmanns 91 cf. p. 99
litteratura dicitur scientia
est eorum quae a poetis his
toricis oratoribusque dicuntur
ex parte majore. ejus prae
cipua officia sunt quattuor
ut ipsi placet: scribere, legere, | cf. W. p. 101
intellegere probare

Gra^ae^ officia, ut auctor est | W. p. 93 Diomedes 426, 21 (Keil,
Varro, constant in partibus | cf. Mar. Victor. 1938 P.
quattuor: lectione enarratione
emendatione iudicio. lectio est
varia cuiusque scripti enuntiatio
serviens ~~g~~ dignitati personarum
exprimensque animi habitum
cuiusque. enarratio est
expositio per quam unius
cuiusque rei qualitatem per-
tias glossulis explicamus emen
datio est recorrectio errorum

600

qui per scripturam dictationum re fiunt. iudicium est aestimatio qua proxima altera quae scripta perpendimus.